

PAPER DETAILS

TITLE: KISÂ` HADISI RIVAYETLERİ VE EHL-I BEYT KİMLİĞİ

AUTHORS: Adil YAVUZ

PAGES: 153-177

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184382>

GİRİŞ

Hız. Peygamber'e vahyin gelmeye başlamasıyla insanlık, tarihî açıdan yeni bir dönüm noktasına girmiştir. Her Peygamber'in tebliğinde olduğu gibi bu süreç de, Nebi (sav) ve ona inananları birçok sıkıntı ile yüz yüze getirmiştir. Kur'an'ın ifadesi ile, "...Onlara öyle sıkıntılar ve zaruretlar gelip çattı, öyle sarsıldılar ki, hatta başlarında bulunan peygamberleri ve onunla beraber iman edenler, "Allah'ın yardımını ne zaman?" diyecek dereceye vardılar..."¹ Bu dönemde inanan insanlar, Allah katında diğer insanlardan üstün bir konuma yükselmiş onun rızasını kazanmışlardır.² Ancak bu nimetin, dünyalık bedeli, malların ve canların feda edilmesi olmuştur.³ Böylesine zorlu çileli bir anda, iman edenlerin safına katılan herkes, ciddi bir riski ve tehlikeyi de göze almak durumundaydı. O günlerde Müslüman olmak, Hz. Muhammed (sav) ile dost olmak onunla irtibat halinde olmak, insanlara dünyalık bir menfaat temin etmediği gibi, birçok zorluğu da beraberinde getirmekteydi.

Hız. Peygamber (sav), İslâm'a davete başladığı ilk günlerde, hanımı Hz. Hatice'den (ra) sonra akrabalarından ona destek olmayı vaat eden tek bir kişi çıkmıştı. O da, henüz on yaşlarında bir çocuk olan Ali b. Ebî Tâlib'di. Daha sonra buna katılan başkaları da olmuştur. Ama yakın akrabalarından iman etmeyenler de oldu. Bu durum açık bir şekilde bir gerçeği gözler önüne sermekteydi. *Bu iş bir nesep, bir kabile işi değil, bir iman, bir dava, bir ideal işiydi.* Eskiden kan bağının, dostu düşmanı belirleyici olduğu Mekke'de, yeni bir kavram oluşmaya başlamıştı, Hz. Muhammed'in (sav) getirdiği dini benimseyenler ve reddedenler. Kan bağının yerini din bağı almaya başlamıştı. Hz. Aliler, Hz. Hamzalar yeni dine ve Peygambere yaklaşıırken, aynı aileden Ebû Lehebler uzaklaşmaya başlıyordu. İslâmî tebliğin Mekke dönemi bu şekilde özetlenebilir.

Zamanla bu çileli günler aşılmış, inanan insanların onurlu bir şekilde yaşayabileceği şartlar oluşmaya başlamış, imanı gizlemeye gerek kalmamıştı. Müslümanlar da Medine'de tesis ettikleri şehir devletinde saygın bir konuma gelmişlerdir. Mekke'de inanmayanların sesi ve gücü etkin bir şekilde hissedilirken, Medine'de artık hâkim olan, otorite sahibi olan Hz. Peygamber ve ona inananlar olmuştur. Artık Hz. Muhammed ile irtibatlı olmak ona yakın olmak, çekinilecek bir durum olmaktan çıkmış, inanan samimi Müslümanlar için bir sevinç ve iftihar

KİSÂ' HADİSİ RİVAYETLERİ VE EHL-İ BEYT KİMLİĞİ

Adil YAVUZ

Yrd. Doç. Dr., S. Ü. İlahiyat Fakültesi
Hadis Öğretim Üyesi

¹ Bakara Suresi (2), 214.

² Fetih Suresi (48), 18.

³ Tevbe Suresi (9), 111.

kaynağı olmaya başlamıştır. Bu yakınlığın manevî değeri, sosyal nüfuzu artmış, insanlar için bir saygınlık kaynağına dönüşmüştür. Peygamber'e en yakın olanları ifade etmek üzere kullanılan kavramlardan biri olan "Ehl-i beyt" de özellikle Hz. Peygamber'den sonraki dönemde ağırlık kazanmış, bazen siyasî mücadeleler için de bir dayanak olarak kullanılmaya başlamıştır. Şîa ve Zeydiyye gibi mezhepler, idarenin/hilâfetin meşruiyeti için, "Ehl-i beyt'e mensup olmayı, onların soyundan gelme"yi şart koşmuşlardır. Bu gelişmeler adı geçen fırkalar için "Ehl-i beyt" kavramını siyasî dayanak haline getirmiştir. Zamanla bu bir rant kaynağına dönüştürülmüştür.⁴ Bu durum, Ehl-i beytin kimleri kapsadığını ve dindeki konumlarının anlaşılmasını, açıklanmasını, bir ihtiyaç haline getirmiştir. Hem Kur'an'da hem de hadislerde karşılaştığımız "Ehl-i beyt" kavramı, neyi ifade etmektedir? Ehl-i beyt kimlerdir?

Kisâ' hadisi rivayetlerini incelemeye çalışacağımız bu makalemizde, bu hadisle yakından ilgili olan Tathîr ayetinin de dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü hadisin rivayetlerinin çoğu bu ayetle bağıntılı olarak nakledilmektedir. Onunla ilgili özlü bir değerlendirme yapılması Kisâ' hadisini daha da anlaşılır kılacaktır. Ondan sonra temel hadis kaynaklarında geçen Ehl-i beyt⁵ ile ilgili birkaç rivayeti inceleyip tahlil ederek, yukarıdaki sorulara cevap olabilecek bir değerlendirme yapmaya çalışacağız. Ehl-i beyt kavramı ile ilgili olan "Âl" kavramının söz konusu edildiği birkaç rivayet de bu bağlamda değerlendirilecektir. Önce Tathîr ayetine göre Ehl-i beytin kimlerden oluştuğunu incelemek istiyoruz.

⁴ Bu konunun değerlendirilmesi ile ilgili olarak bkz., Kutlu, Sönmez, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreç İçinde Semerelendirilmesi", *İslâmîyât*, (c. III, sy: 3, Ankara, 2000) s. 99-120.

⁵ Ehl-i beyt kavramı, ev halkı, kişinin ailesi gibi anlamlara gelmektedir. Bir kimsenin evlenmesi de, aynı fiil kökünden gelen (تأهل) kelimesi ile ifade edilebilmektedir. Ehl-i beyt, Ehl-i abâ', Ehl-i kisâ' gibi tabirlerde aynı veya yakın anlamda kullanılmıştır. Kişinin ailesi, beyt kelimesi ile de ifade edilebilmektedir. Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'e nisbet edildiği zaman, hanımları, kızları, damadı Hz. Ali anlamına gelmektedir. Her peygamber için de, ümmeti anlamına gelmektedir. Bu terkinin aslı, İslâm öncesi arabları arasında kabileyi yöneten aile için kullanılan el-beyt kelimesidir. Sonraki asırlarda da, kabiledaki soylu aileler için, bunun çoğul şekli olan buyûtât kelimesi kullanılmıştır. (آل) âl kelimesinin aslı da Ehl kelimesidir. Ancak âl daha meşhur ve şerefli olan için kullanılan özel bir kelimedir. Âl-i Muhammed denilir ama Âl-i iskâf (ayakkabıcılık yapanlar) denilmez. Âl kelimesi Kur'an'da şahıs isimlerine muzâf olarak meydana getirdiği terkiplerde (Âl-i İmrân, Âl-i Ya'kûb, Âl-i Fir'avn gibi) bu şahısların hanedanı, kavmi, ve taraftarları manasını ifade eder. Akralık veya inanç, fikir, kültür, idare vb. bağlarla bir kişiye bağlı kimseleri ifade etmek için kullanılan âl kelimesiyle İslâm kültür tarihinde Âl-i Muhammed, Âl-i Nebi, veya Âl-i Rasûl, Âl-i Âbâ gibi terkiplerde yapılmıştır. Bkz. Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh tâcû'l-Hüga ve sihâhu'l-Arabiyye*, (I-VI, Mısır, 1956), I, 244; el-İsfehânî. Râğib, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (thk. M. Seyyid Keylânî, Beyrut, ?), 64; Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Fâik fî garîbi'l-hadîs*, (I-IV, 2. bsk. thk. Ali Muhammed Bicâvî, Muhammed Ebu'l-Fadl, Mısır, ?) I, 67; a.mlf., *Esâsü'l-belâğâ*, (Beyrut, 1965), 25; Zâvî, Tâhir Ahmed, *Tertîbü'l-kâmûsü'l-muhîd alâ tarîkatü'l-misbâhi'l-münîr ve esâsi'l-belâğâ*, (I-IV, 2. bsk., Mısır, 1971) I, 193; Goldziher, İgnaz, C. V. Arendonk, S. Tritton, "Ahl al-Bayt", *The Encyclopaedia of Islam*, (I-VIII., Leiden, 1986), I, 257; Özel, Ahmet, "Âl", *DİA*, (İstanbul, 1989), IV, 305; Öz, Mustafa, "Ehl-i beyt" *DİA*, (İstanbul, 1994) X, 498.

I- TATHİR AYETİNE GÖRE EHL-İ BEYT

Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadislerde kullanılmış bir kavram olan Ehl-i beytin kimlerden oluştuğu, bu mesele ile ilgili en önemli tartışma konusu olmuştur. Ehl-i beyt ile ilgili rivayet edilen hadislerin önemli bir kısmı, Ahzâb suresinin 33. ayeti ile bağlantılı rivayetlerde yer almaktadır. Onların daha iyi anlaşılabilmesi için hem bu ayet hem de Ehl-i beyt tabirinin geçtiği diğer iki ayetle ilgili muhtasar bir bilgi verilmesinin, ilgili rivayetlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Ayrıca, hadislerin çoğu mânâ ile rivayet edilmiştir. Kur'an ise hem manasıyla hem de lâfızlarıyla mütevâtir olarak rivayet edilmiş yani Hz. Peygamber devrinden bu güne, orijinal lâfızları ile aktarılmıştır. Dolayısıyla, bu kavramın Kur'an'da geçtiği ayetler ve onunla ilgili olarak hadislere yansıyan Nebvî ifadeler, Ehl-i beyt ile neyin kastedildiğini anlamada anahtar role sahiptirler.

Allah'ın görevli olarak gönderdiği melekler, İbrahim'in (as) hanımına, İshâk ve Ya'kûb'u dünyaya getireceğini müjdelemiş. onun kendilerinin ihtiyarlığı sebebiyle, bunu yadırgaması üzerine melekler: *"Sen Allah'ın emrine mi şaşıyorsun ? Ey İbrahim ailesi (Ehle'l-beyt), üzerinizde Allah'ın rahmeti ve bereketi var. Şüphe yok ki o hamîddir mecîddir"*⁶ demişlerdi. Bu ayette Ehl-i beyt tabiri, Hz. İbrahim'in ailesi anlamında kullanılmıştır. Ehl-i beyt tabirinin geçtiği bir diğer ayet ise, Kasas suresinde geçmektedir. Ölümünden kurtarılması amacıyla yeni doğan Musa (as), Nil nehrine bırakılmış ve Firavun'un adamlarının onu alıp götürmüşler. Onu emzirecek bir süt annesi aranmaktayken, Hz. Musa'nın kız kardeşi devreye girer. Bu durum Kur'an'da şöyle beyan edilir: *"Biz ona daha evvel süt analannın (sütünü emmeyi) yasak etmiştik. Bunun üzerine (kız kardeşi): Sizin için onun bakımını üzerine alacak ve ona iyi davranacak bir aileyi (Ehl-i beyti) göstereyim mi dedi."*⁷ Görüldüğü gibi bu ayette, Ehl-i beyt tabiri, Hz. Musa'nın ailesi anlamına gelmektedir. Her ne kadar süt emme çağındaki bir çocuğu, bir kadın emzirirse de, çocuk bir aile ortamında bakılacağından, bu ifade kullanılmış olmalıdır.

Ehl-i beyt tabirinin kullanıldığı üçüncü ayet ise, Hz. Peygamber (sav) ve ailesiyle ilgilidir. Ahzâb suresinde, Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in hanımlarını uyarak şöyle buyurmaktadır: *"Ey Peygamber hanımları, siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksınız, konuşurken hoş bir eda ile konuşmayın. Bu takdirde kalbinde hastalık bulunanlar tamaha düşerler. (Ciddiyetinize) uygun söz söyleyin.* Hem vakarınızla evlerinizde oturun. Evvelki cahiliye devrinde olduğu gibi, süslenip çıkmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Ehl-i beyt! Allah sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.* Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti aklınızdan çıkarmayın. Allah Latîftir, Habîrdir."*⁸ Burada Ehl-i beyt ile ilgili ayetten hem önceki (32. ayetteki) hem de sonraki (34. ayetteki) uyarılarda hitap, doğrudan Peygamber'in hanımlarına yöneliktir. 33.

SÜİFD / 19

155

⁶ Hûd Suresi (11), 73.

⁷ Kasas Suresi (28), 12.

⁸ Ahzâb suresi (33), 32, 33, 34.

ayette geçen Ehl-i beyt tabiri de Peygamber'in (sav) hanımları için kullanılmış olmalıdır. Çünkü Ehl-i beytten söz eden bir önceki ayette, açıkça "Ey Peygamber hanımları..." denilerek, konuşmalarına dikkat etmeleri, vakarlarını koruyarak otumaları, süslenerek dışarı çıkmamaları, namaz ve zekât görevlerini yaparak, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeleri isteniyor. Akabinde Ey Ehl-i beyt denilerek, Allah'ın onları kirlilerden arındırmak istediği ifade ediliyor. Bundan sonra da, Arapça dilinin kendine has fiil yapısı ile, (çoğul kadınlara yönelik bir siyga ile) evlerinde okunan ayetleri ve hikmetleri akıllarından çıkarmamaları isteniyor. Peş peşe gelen bu üç ayette de öncelikle muhatap olarak alınan Peygamber'in hanımlarıdır.

Hem bu ayetle ilgili hem de Ehl-i beytin kimliği ile ilgili kaleme alınan bazı makalelerde farklı sonuçlara ulaşılmıştır.⁹ Bazısında sadece ayet dikkate alınmış

⁹ M. Sait Hatiboğlu, bu ayeti esas alarak, Ehl-i beytin Hz. Peygamber ve hanımlarından oluştuğunu, bu tabir içine başka akrabalannın alınmasına imkân olmadığını söylemektedir. Bkz. Hatiboğlu, M. Said, "Hilâfetin Kureyşliği", *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXIII, (Ankara, 1978), s. 121-213), 140. Sönmez Kutlu da aynı görüşü dile getirmiştir. Bkz. Kutlu, Sönmez, agm, 108. Hasan Onat da, Hatiboğlu'nun verdiği sonucu benimsemiştir. Bkz. Onat, Hasan, "Şiîliğin Doğuşu Meselesi", *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXVI, (Ankara, 1997, s. 79-117), 89. Zeki Duman ise konu ile ilgili makalesinde, Ehl-i beyt ile ilgili hadislerin tetkikini uzmanlarına havale etmekle birlikte, bu kapsama, Hz. Peygamber ve hanımlarının girdiği sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Duman, Zeki, "Tefsirin Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i beyt", *Marife*, (yıl: IV, sy. 3, Konya, 2004), 34, 36. A. Hikmet Bircanlı da, Tathîr ayetinden hareketle, Hz. Peygamber ve zevcelerinden ibaret aile halkına Kur'an'ın Ehlü'l-Beyt vasfını verdiğini ve bu tabir içerisine başka akrabalannın alınmasına imkân bulunmadığını söylemektedir. Bkz. Bircanlı, A. Hikmet, "Alevi Kimliği ve Cahiliye Dönemi Arap Kültüründe Ehl-i Beyt Kavramı", *Mısak*, (sy. 177, Ankara, Ağustos 2005), 18-19. Sadece bu ayetin dikkate alınması durumunda bu sonuca ulaşılabilir. Ancak, Kisâ' hadisinin de incelenmesi halinde bu çerçevenin biraz daha genişleyeceği anlaşılmaktadır. Mustafa Öztürk de, Ehl-i beyt tabirinin, hem Âl-i Abâ'yı hem de Peygamber hanımlarını ve tüm çocuklarını kapsadığını belirtmiş, yazısının tefsir alanında kaleme alınması sebebiyle de konu ile ilgili hadis rivayetleri üzerinde fazlaca durmamış, Hz. Ali'nin Hz. Fâtîma'dan olan, Hasan ve Hüseyin dışındaki çocuklarının da buna dahil olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Öztürk, Mustafa, "Şîî ve Sünnî Müfessirlere Göre Ehl-i beyt Kavramı", *Marife*, (yıl: IV, sy. 3, Konya, 2004), 51. Adem Dölek makalesinde "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife*, (yıl: IV, sy. 3, Konya, 2004), 149-173), konu ile ilgili rivayetleri ayrıntılı bir şekilde serdetmişse de, tahlil ederek net bir sonuca ulaşamamış, birbiriyle çelişen kanaatler serdetmiştir. Müslim'in *Sahîhinde* tahrîc edilen Zeyd b. Erkam rivayetinin, Zeyd'den nakledilen mevkûf haber olan bölümünü esas alarak, "Bunlar, Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra kendilerine sadaka almalan helâl olmayan ve Hz. Peygamber'in en yakınları olan Hz. Ali'nin âli/hanedanı, Akîl'in âli, Ca'fer'in âli ve Abbâs'ın âlidir. Böylece Ehl-i beytin kimler olduğu açıklanmış olmaktadır" demiştir (agm, 152). Yine Müslim'deki bir başka rivayete dayanarak "Ehl-i beyte Hz. Peygamber'in hanımlarının dahil olmadığı ifade edilmesiyle önceki rivayetleri biraz daha açıklar mahiyettedir" demektedir (agm, 153, 169-170). Bir başka yerde Aliyyü'l-Kârî'nin "Ehl-i beytten maksadın; Hz. Peygamber'in neslinden ilim ehli olup da Peygamber'in sîretine itaat edenler, onun yoluna uygun hareket edenler, onun hükmünü ve hikmetini bilenlerdir. Çünkü ekseriyetle evin sahibini ve hallerini en iyi tanıyan Ehl-i beyttir. İşte bu durumla Allah'ın kitabına mukabil olmaları doğru olur" dediğini nakletmiş ve onunla ilgili farklı bir değerlendirme yapmamıştır. (agm, 171). Makalesinin sonuç bölümünde şöyle demektedir: Kanaatimizce de "Ehl-i beyt, irtat, asabe, neseb" ifadelerinin, Hz. Peygamber'in sahih sünneti ve bu sünnete uygun şekilde yaşayan âlim insanlar olarak değerlendirilmesi daha da isabetli olacaktır" (agm, 173). Dölek'in makalesinde onayladığı görüşe göre Ehl-i beyte, Peygamber'in (sav) hanımları girmemekte, onu Hz. Ali; Akîl, Ca'fer ve Abbâs'ın âli'leri oluşturmaktadır. Halbuki Sekaleyn hadisinin muhtevası, kanaatimizce "Ehl-i beyt" kimlerden oluştuğunu değil, onların Hz. Peygamber'den (sav) sonraki konumunu ortaya koymaktadır. Ehl-i beytin kapsamına kimlerin girdiğinden bahsedilirken Ahzâb suresinin 32-34. ayetleri ve Kisâ' hadisinin göz ardı edilmesi nasıl mümkün olabilir? Dölek makalesinin sonunda da, Ehl-i beyt olarak, "Hz. Peygamber'in sahih sünneti ve bu sünnete uygun şekilde

veya Sekaleyn hadisinden hareketle bir kanaat beyan edilmiştir. Fakat Kisâ' hadisi üzerinde durulmamıştır. Halbuki Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu tespitite bu hadis göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir.

Bazı müfessirlerin Tathîr ayetiyle ilgili yorumlarını da naklederek ulaşılan kanaati bir değerlendirmeye tabi tutmak istiyoruz. Bu ayetle ilgili olarak, Zemahşerî(h.538), ayetin, Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olduğuna delalet ettiğini söylemektedir.¹⁰ Ebû Hayyân Endelûsî (v. 754/1353), Tathîr ayetinden sonraki "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti aklınızdan çıkarmayın..." ayetindeki (واذكروا) emirinin cemi muhataba (çoğul kadınlara yönelik) olmasını, Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olduğuna delâlet ettiğini söylemektedir.¹¹ Beyzâvî (v. 685/1286), Müslim'de geçen Hz. Âişe rivayetinin, Ehl-i beytin masumluğuna ve icmalarının hüccet olduğuna delil gösterilmesini zayıf bir kanaat olarak değerlendirir ve bu hadisin, onların da Ehl-i beyte dahil olduğuna delâlet edeceğini belirtir. Neseffî (v. 701/1301) de, ayetin, Peygamber'in hanımlarının Ehl-i beytten olduğuna delâlet ettiğini söylemektedir. Hâzin (v. 725/1325) ise, "ayette kastedilenler, Peygamber'in hanımlarıdır. Çünkü Peygamber'in evinde olanlar onlardır" demektedir ve Enes b. Mâlik'ten naklen, Hz. Peygamber'in altı ay süreyle sabah namazına giderken, Hz. Fâtıma'nın kapısına gelip "Ey Ehl-i beyt namaza" diyerek bu ayeti okuduğunu nakletmektedir. Böylece Ehl-i beytin Peygamber hanımları ile Fâtıma (ra), Ali (ra) ve onların oğullarından oluştuğunu ima etmektedir.¹² Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olduğunu söyleyen Hâzin, Enes b. Mâlik rivayetini de aktararak, İbn Arabî (v. 543/1148)'ye paralel görüş¹³ beyan etmiştir. İbn Kesîr, ayetin, Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olduğuna delâlet

yaşayan âlim insanlar olduğu kanaatine ulaşılması ile makale kendi içinde çelişkili bir duruma düşmektedir. Ehl-i beyt, sadece yukarıda sözü edilen dört kişinin âli midir? Peygamber'in neslinden gelen ehl-i ilim midir? Yoksa Peygamber'in sahih sünneti ve bu sünnete uygun yaşayan âlimler midir? Peygamber'in hanımları Ehl-i beyt kapsamında değil midir? Rudi Paret ise, bazı ayetlerdeki (البيت) lâfzı ile Ka'be'nin kastedilmesinden hareketle, Tathîr ayetindeki (أهل البيت) ile Beytullah halkının kastedildiğini iddia etmiştir. O, ayetin siyak ve sibakını dikkate almadan ve beyt kelimesiyle farklı anlamların kastedildiği (İsrâ s. , 93, Ankebût s. , 41, Zâriyât s. , 36, Tahrîm s. , 11 gibi) bazı ayetlerdeki farklı kullanımları da göz ardı ederek böyle bir sonuca ulaşmıştır. Bkz. Rudi Paret, *Kur'an Üzerine Makaleler*, (trc. Ömer Özsoy, Ankara, 1995), 46-47. Kanaatimizce konu ile ilgili ayetlerin ve Kisâ' hadisinin rivayetlerinin bir bütünlük içinde değerlendirilmesi ile varılacak sonuç, bu çalışmalardaki tespitlerden kısmen farklı olacaktır.

¹⁰ Bkz. Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, (I-IV, Beyrut, ts) III, 260.

¹¹ Ebû Hayyân Endelûsî, Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-muhîr fî't-tefsîr*, (I-XI, Beyrut, 1992), VIII, 479.

¹² Bkz. Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâr'u't-tenzîl ve esrâr'u't-te'vîl*, (İstanbul, 1329), 557; Neseffî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, (I-IV, Mısır, ?), III, 302; Hâzin, Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, (I-IV, Mısır, 1304), III, 555.

¹³ Bkz. İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdullah, *Ahkâm'u'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-IV, Beyrut, 1988), III, 571-572. Kurtubî de, Zeccâc'dan naklettiği bir görüşe göre, Ehl-i beytin Peygamber'in hanımları, başka bir görüşe göre ise onun hanımları ile birlikte Nebi'nin (sav) evinde yaşayan kimseler olduğunu belirtmiştir. Daha sonra da, Hz. Peygamber'in, ayet nazil olduktan sonra, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırıp, hanımlarına hitap eden bu ayetteki (ehl-i beytin) kapsamına onların da alınmaları amacıyla dua ettiğini söylemiştir. Bkz. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk. Abdürezzâk el-Mehdî, I-XX, Beyrut, 2000), XIV, 161, 163.

ettiğini, çünkü onların bu ayetin sebab-i nüzûlü olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁴ Şevkânî bu konuda üç görüş (a- Hz. Peygamber'in hanımlarıdır, b- Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin 'dir. c- Orta yolu benimseyen üçüncü gruba göre Peygamber'in hanımları ve Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin) olduğunu belirtir. Ona göre bu ayeti kim bu iki gruptan birine has olarak değerlendirirse, amel (kabul) edilmesi gerekenin bir kısmını kabul etmiş, terk edilmesi caiz olmayanı ihmal etmiş olur.¹⁵

Ayetteki "Ey Ehl-i beyt Allah, sizden günahları gidermek istiyor." ifadesinde geçen sizden anlamına gelen (عنكم - و يطهركم) zamirleri, cemi müzekker (erkekler) anlamı taşıyan bir kelimedir. Bu zamirlere dikkat çeken Şîa, bununla, Peygamber hanımlarının değil, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiğini söylemişlerdir. Şîi müellif Meclisî, bu konuda şöyle demektedir: Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in "Bazı cahil insanlar, Allah'ın bu ayette, Nebi'nin (sav) hanımlarını kastedtiğini söylüyorlar. Yalan söyleyip günaha giriyorlar. Allah'a yemin olsun ki onunla Peygamber hanımları kastedilseydi, Allah cemi müennese (çoğul kadınlara) hitap ederek ayette (ليذهب عنكن الرجس و يطهركن تطهيرا) buyururdu.¹⁶ Halbuki Kur'an'da, erkeklere yönelik çoğul erkekleri ifade eden (cemi müzekker) hitabın, çoğul erkeklere yönelik olarak kullanıldığı gibi, kadın ve erkeklerden oluşan bir topluluk ifade edilirken de kullanıldığı ve kadınları da kapsadığı bilinmektedir. Kur'an da çokça zikredilen (أقيموا الصلاة و اتوا الزكاة) namazı kılınız ve oruç tutunuz emirlerinin Arapça'daki emir siygası, erkekler için kullanılan (cemi müzekker) bir siygadır. Ancak Hz. Peygamber döneminden günümüze hiçbir Müslüman bu ayetlere bakarak namaz kılmak oruç tutmak sadece erkeklerin üzerine farzdır diye bir anlam çıkarmamıştır. Hatta Kur'an ayetlerinde inananlara hitap ederken (Ey İman edenler!), kâfirlere hitap ederken (Ey İnkâr edenler!) şeklindeki hitaplarda, kullanılan fiiller (امنوا كفروا), cemi müzekker (çoğul erkekler) için kullanılan fiil kipidir. Şîa'nın mantığı ile hareket edilmesi durumunda, imanın da inkârın da sadece erkekler ile ilgili olduğunu söylemek gerektir. Böyle bir anlayışın tutarsız olduğu açıktır.

Zaten bu ayette, hitap edilen Ehl-i beyt kavramının içine sadece Peygamber hanımları değil, en azından Hz. Peygamber'in kendisi de dahil olmalıdır. Bu sebeple, Arapça'nın bir özelliği olarak, bu ayette de erkekler için kullanılan siyga ile hem erkek hem de kadınlardan oluşan Hz. Peygamber ve hanımları (كم) zamiri ile ifade edilmiştir.

Hadislerde geçen Ehl-i beyt kavramı ile yakından ilgili olan ve Tathîr ayeti hakkında verdiğimiz bu kısa bilgiden sonra, Kisâ' hadisinin rivayetlerine geçebiliriz.

¹⁴ İbn Kesîr, *Muhtasarı Tefsîri İbn Kesîr*, (thk. Muhammed Ali Sâbûnî, I-III, Beyrut, 1981) III, 94.

¹⁵ Bkz. Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, (thk. Hişâm Buhârî, Hudr Ukarî, I-V, Beyrut, 1997), IV, 347-348.

¹⁶ Hadis rivayetlerini de aktarıp kendine göre değerlendiren Meclisî, sonunda Peygamber hanımlarının ve yakınlarının Ehl-i beytten olmadığı neticesine ulaşmıştır. Bkz. Meclisî, Muhammed Bâkır, *Bihdru'l-envân'l-câmia li dîrân'l-ahbân'l-eimmeti'l-ethâr*, (I-CX, Beyrut, 1983), XXXV, 233.

II- KISÂ' HADİSİNE GÖRE EHL-İ BEYT

Kisâ' hadisi, Ehl-i beyt kapsamına kimlerin girdiğini tespit konusundaki düşünceye temel teşkil eden bir rivayettir. Bu hadisin rivayetlerini, senedlerini de kaydederek vereceğiz. Râvîleri ile ilgili tanıtıcı ve değerlendirmeye esas alacağımız cerh-ta'dîl bilgilerini dipnotlarda kaydedeceğiz. Metinleri aynı veya benzer olan hadislerin tercümesi ilk rivayette verilecek, sonraki rivayetlerde sadece buna işaret edeceğiz. Hadislerin muhteva yönünden değerlendirilmesini, gerektiğinde tenkidini yapacağız. Konumuzla kısmen ilgili olan rivayetlere de işaret etmek suretiyle Ehl-i beytin kimler olduğu konusunda bir sonuca ulaşmaya çalışacağız.

A- Ömer b. Ebî Seleme Rivayeti

(Kuteybe b. Saîd (v. 240/854)¹⁷- Muhammed b. Süleymân b. El-Esbahânî (v. 181/797)¹⁸- Yahyâ b. Ubeyd¹⁹- Atâ' b. Ebî Rabâh (v. 114/732)²⁰- Peygamber'in (sav) üvey oğlu Ömer b. Ebî Seleme (v. 83/702)²¹: Ümmü Seleme'nin evinde Nebî'ye (sav) "*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*"²² ayeti nazil olunca, Fâtıma (ra), Hasan (ra) ve Hüseyin'i (ra) çağırdı ve onların üzerine bir örtü örttü. Ali (ra), onun ardındaydı. Onun üzerine de bir

¹⁷ Kuteybe b. Saîd b. Cemîl el-Bağlanî. Onan İbn Mâce hariç *Kütüb-i sitte* müellifleri rivayette bulunmuştur. Onun sika olduğu belirtilmiştir. H. 150 yılında doğmuş ve h. 240 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, Muhammed, *Kitabü's-sikât*, (I-X, Haydarâbâd, 1973), IX, 20; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehu rivayetün fî'l-kütüb-i's-sitte*, (I-III, thk. İzzet Ali İd, Musa Muhammed Ali, Kahire, 1972) II, 397; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (I-VI, thk. Halîl Me'mûn, Ömer es-Selâmî ve Ali b. Mes'ûd, Beyrut, 1996), IV, 521-522.

¹⁸ Muhammed b. Süleymân b. Abdullah El-Esbahânî. Onan rivayet alanlar arasında Kuteybe de bulunmaktadır. O, Yahyâ b. Ubeyd ve Atâ b. Saib'den hadis rivayet etmiştir. Onun hakkında, Ebû Hâtim, *İd be'se bih*, hadisi yazılır ancak onunla ihticâc olunmaz, Nesâî, *zayıf*, İbn Adiy, *muzdaribü'l-hadîs* demişler, İbn Hibbân ise onu *es-Sikât*'ına almıştır. H. 181 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân, *Kitabü'l-cerh ve't-ta'dîl*, (I-IX, Beyrut, 1952), VII, 267-268; İbn Adiy el-Cürcânî, Abdullah, *el-Kâmil fî duafâ'r-ricâl*, (I-IX, thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed, Abdülfettâh Ebû Sünne, Beyrut, 1997), VII, 464; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 50; a.mlf. *el-Muğnî fî'd-duafâ'*, (I-II, thk. Ebu'z-Zehrâ' el-Hâzimî, Beyrut, 1998), II, 311; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 121-122.

¹⁹ Yahyâ b. Ubeyd. Atâ b. Ebî Rabâh'dan hadis rivayet etmiş, ondan da Muhammed b. Süleymân el-Esbahânî rivayette bulunmuştur. Tirmizî'nin *Sünen*'ini tahkik eden Sıdkî Cemîl Attâr'ın, Yahyâ b. Ubeyd ile Yahyâ b. Ubeydullah b. Abdullah'ı karıştırarak cerh ettiği anlaşılmaktadır. (Bkz. Tirmizî, *Tefsîr*, 34 (3216). hadisin dipnotu). Halbuki ikisi aynı kişi değil, iki farklı râvîdir. Onun cerhettiği Yahyâ b. Ubeydullah, Atâ b. Ebî Rabâh'dan hadis almadığı gibi, ondan da Muhammed b. Süleymân el-Esbahânî'nin rivayeti bulunmamaktadır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 263; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 157-158.

²⁰ Atâ' b. Ebî Rabâh el-Mekkî. Ömer b. Ebî Seleme, Ümmü Seleme gibi sahâbîlerden hadis almıştır. Ebû Hanîfe, Atâ'dan daha üstün kimse görmediğini söylemiştir. İki yüz sahâbîye yettiği söylenmiştir. H. 27 yılında doğmuş ve h. 114 yılında vefat etmiştir. Tâbî'nin önde gelenlerindendi. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 265; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 123-125.

²¹ Ömer b. Ebî Seleme. Sahâbîdir. Hz. Peygamber'in üvey oğludur, bu sebeple hadisin senedinde Rabîbü'n-Nebî şeklinde zikredilmektedir. Hz. Ali ile, Cemîl'de bulunmuştur. Hz. Ali onu Bahreyn'e vali tayin etmiştir. Onan Atâ rivayette bulunmuştur. H. 83 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdullah, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (I-IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire, by.) III, 1159-1160; İbnü'l-Esir, Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, (I-VII, thk. El-Bennâ, Muhammed Âşur, Muhammed Abdülvehhâb, Kahire, 1970), IV, 183; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 312.

²² Ahzâb Suresi (33), 33.

örtü örttü. Sonra şöyle dua etti: "Allahım bunlar benim Ehl-i beytimdir. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl". Bunun üzerine Ümmü Seleme: Ben de onlarla beraber miyim yâ Nebiyyallah? dedi. Nebi (sav): "Acele etme, sen hayır üzeresin" dedi. Tirmizî: "Bu hadisin, Atâ'nın Ömer b. Ebî Seleme tarîkıyla rivayeti garîbdır" demiştir.²³

Tirmizî'nin Sünen'inin iki ayrı yerinde aynı senedle tahrîc ettiği bu hadisin senedinde inkıta olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak senedde bulunan Muhammed b. Süleymân el-Esbehânî'nin çoğu münekkitlerce (muzdaribü'l-hadîs, zayıf, hadisi yazılır ancak onunla ihticâc olunmaz) gibi lâfızlarla cerhedilen zayıf bir râvî olduğu görülmektedir. Hadis bu yönüyle isnad açısından zayıftır. Ayrıca hadisi aktaran sahâbî râvî Ömer b. Ebi Seleme'nin rivayet üslûbundan olaya şahit olmadığı, sonradan muhtemelen annesi Ümmü Seleme'den duyduğu açığa çıkmaktadır. Çünkü böyle önemli bir olaya şahit olan Ümmü Seleme gibi onun da bir şeyler söylemesi beklenir. Bu da hadisin sahâbî mürseli olduğunu göstermektedir. Ebû İshâk İsfârâînî (v. 418/1027) ve Kâdî Ebû Bekr gibi bazı âlimler hariç ulemânın büyük çoğunluğu, sahabe mürselini, sahih olarak kabul etmiş ve hüccet olacağını söylemişlerdir.²⁴

B- Ümmü Seleme Rivayetleri

I- Tirmizî Rivayeti

(Mahmûd b. Gaylân (v. 239/853)²⁵- Ebû Ahmed ez-Zübeyrî (v. 203/818)²⁶- Süfyân (v. 161/778)²⁷- Zebîd (v. 122/740)²⁸- Şehr b. Havşeb (v. 100/718)²⁹- Ümmü Seleme (v. 61/681)³⁰): Nebi (sav), Hz. Ali, Hz. Fâtima, Hasan

²³ Tirmizî, Muhammed b. İshâ, *Sünenü't-Tirmizî*, (thk. Sıdkî Cemîl Attâr, Abdülkâdir İrfân, I-V; Beyrut, 1994) Tefsîr, 34 (3216), V, 141-142; Menâkıb, 31 (3812), V, 433-434.

²⁴ Bkz., Serahsî, *el-Usûl*, (I-II, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî, Beyrut, 1973), I, 359-360; İbnu's-Salâh, Osmân b. Abdurrahmân, *Ulûmü'l-hadîs*, (thk. Nüreddîn İtr, Dimaşk, 1406) 56; Polat, Selahattin, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, (Ankara, 1985) 92-98; Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Hadisçiliği*, (Ankara, 2003), 318-321.

²⁵ Mahmûd b. Gaylân el-Adevî. Ebû Ahmed Zübeyrî'den hadis almıştır. Ondan Nesâî, onun için *sika* demiş, İbn Hibbân *es-Sikât*'ına almıştır. H. 239 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 202; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 366.

²⁶ Ebû Ahmed Muhammed b. Abdullah ez-Zübeyrî. O, Süfyân es-Sevrî'den hadis almış ve ondan Mahmûd b. Gaylân hadis rivayet etmiştir. Bûndar ondan hafızası daha güçlü birini görmedim demiştir. İcîf, *Kûfeli ve Şîr* olduğunu, İbn Maîn ve Nesâî, *leyse bihi be's*, Ebû Zûr'a, *sadûk* demişlerdir. H. 203 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 58; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 60; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 153-154.

²⁷ Süfyân b. Saîd es-Sevrî. Zebîd el-Eyyâmî'den hadis almış, ondan da Ebû Ahmed ez-Zübeyrî rivayette bulunmuştur. İcîf, onun için Kûfe'de isnadı en iyi olandır demiştir. H. 95 yılında doğmuş ve h. 161 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VI, 401-402; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 356-358.

²⁸ Zebîd b. Hâris el-Eyyâmî. Ondan Sevrî rivayette bulunmuştur. İbn Maîn, Nesâî ve Ebû Hâtim onun için *sika* demişlerdir. H. 122 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VI, 341; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 188.

²⁹ Şehr b. Havşeb eş-Şâmî. Ümmü Seleme'den rivayette bulunmuştur. Nesâî onunu için *leyse bi'l-kavî*, İbn Maîn ve Ahmed ise *sika* demişlerdir. İbn Hibbân onun *sika* râvilerden mu'dal, maktûb hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. İcîf, onun için *leyse bi'l-kavî* ve rivayeti ile ihticâc olunamayacağını söyle-

ve Hüseyin'in üzerine bir örtü örttü ve şöyle dedi: *"Allahım! bunlar benim Ehl-i beytim ve yakınlarımdır. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl."* Ümmü Seleme, 'ben de onlardan mıyım Ey Allah'ın Rasûlü?' dedi. Rasûlullah (sav): *"Sen hayır üzeresin"* buyurdu.³¹

Tirmizî, "Bu hasen sahîh bir hadistir ve bu konu ile ilgili rivayet edilenlerin en iyisidir" demiştir. Râvîlerden, Zebîd'in, Şehr b. Havşeb'den hadis aldığı tespit edilememişse de vefat tarihlerine bakılınca rivayet almasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Seneddeki Şehr b. Havşeb'le ilgili değerlendirmelerin çoğu cerhedilmesi yönündedir. Onun mu'dal rivayetler aktardığına yönelik değerlendirmeler bu hadis açısından geçerli değildir. Çünkü onun hadis aldığı kimseler arasında Ümmü Seleme de bulunmaktadır. Hadisin senedinin muttasıl olduğu ancak Şehr'e yöneltilen tenkitler sebebiyle bu rivayetle ihticâc olunamayacağı söylenebilir.

2- Ahmed b. Hanbel Rivayeti I ³²

(Abdullah b. Nümeyr (v. 199/814)³³- Abdülmelik b. Ebî Süleymân (v. 145/762)³⁴ - Atâ b. Ebî Rabâh³⁵): Bana Ümmü Seleme'yi dinleyen bir kimse rivayet etti. Ümmü Seleme şöyle demiştir: Nebi (sav) benim evimdeyken, Fâtıma (ra) elinde bir kap çorba ile geldi, onun yanına girdi. Nebi (sav): Eşini ve iki oğlunu çağır dedi. Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin (ra) geldiler. Nebi (sav), (her zaman) uyuduğu yerde, Hayber dokuması kisâsı altına seriliyken oturup bu çorbayı içtiler. Ümmü Seleme sözüne devam ederek, ben odada namaz kılarken, Allah Teâlâ, *"Ey Ehl-i beyt! Allah sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"* ayetini inzal etti. Hz. Peygamber, kisânın artan bölümü ile onların üzerini bürüdü ve elini dışarı çıkarıp semaya çevirerek iki defa *"Allahım! bunlar benim Ehl-i beytim ve yakınlarımdır. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl."* diyerek dua etti. Bunun üzerine başımı odanın kapısından uzatarak, 'ben de sizlerle beraber miyim yâ Rasûlallah?, deyince; Nebi (sav): *"Sen hayır üzeresin, sen hayır üzeresin"* buyurdu.³⁶

miştir. Beyhakî ise *zayıf* demiştir. H. 100 veya 110 yılında vefat ettiği söylenmiştir. Bkz. İbn Adiy, a.g.e., V, 57-64; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 16; İbn Hacer., a.g.e., II, 513-514.

³⁰ Ümmü Seleme Hind bint Ebî Ümeyye el-Mahzûmiyye. Hz. Peygamber'in (sav) hanımıdır. Asıl adı Hind'dir. Hz. Peygamber, onunla h. 3. veya 4. yılda evlenmiştir. İbn Hibbân h. 61 yılında vefat ettiğini söylemiştir. Bkz. Bkz. İbn Abdilber, a.g.e., IV, 1939; İbnü'l-Esîr, a.g.e., VII, 340-342; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, IV, 458; a.mlf., *Tehzîb*, VI, 562-563.

³¹ Tirmizî, Menâkıb, 60 (3897).

³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 292.

³³ Abdullah b. Nümeyr el-Kûfî. Ondan Ahmed b. Hanbel rivayette bulunmuştur. Ebû Hâtim, onun rivayette *dürüst* olduğunu, İbn Maîn *sika* olduğunu söylemiştir. H. 115 yılında doğmuş ve h. 199 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 60-61; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 271-272.

³⁴ Abdülmelik b. Ebî Süleymân el-Arzemî. Atâ b. Ebî Rabâh ondan hadis rivayet etmiştir. H. 145 yılında vefat etmiştir. İbn Sa'd ve Tirmizî *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân *es-Sikat*'ında zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel ise *sika* olduğunu ancak *bazen hata ettiğini* söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 97-98; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 209; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 472-473.

³⁵ Atâ b. Ebî Rabâh hakkında daha önce bilgi verilmişti. Daha önce bilgi verilen râvîleri tanıtmak gereksiz bir tekrar olacağından, önceden tanıtılan râvîler tekrar tanıtılmayacaktır.

³⁶ Bu rivayet Meclisî tarafından da kaydedilmiştir. Bkz. Meclisî, a.g.e., XXXV, 220.

Hadisin râvîsi Abdülmelik, Ata' hadisinin aynısını kendisine, Ebû Leylâ'nın³⁷ Ümmü Seleme'den rivayet ettiğini, yine aynı hadisi Dâvûd b. Ebî Avf el-Cehhâf'ın³⁸, Havşeb³⁹- Ümmü Seleme tarîkıyla naklettiğini söylemiştir. Bu durumda aynı metnin üç ayrı tarîktan Abdülmelik b. Ebî Süleymân'a ulaştığı anlaşılmaktadır.

Hadisin senedindeki râvîlerden Atâ' b. Ebî Rabâh'ın, Ümmü Seleme'den duyan bir kimse bana rivayet etti demesi, senedde meçûlül'l-ayn bir râvînin olduğunu göstermektedir. Bu sened açısından ciddi bir zaaf olarak düşünülebilir. Ancak hadisi rivayet eden ve iki yüz kadar sahâbî ile görüşmüş olan⁴⁰ Atâ b. Ebî Rabâh (27/648-114/732), bu rivayeti başka sahâbîlerden de duymuş olabilir. Bu kadar çok sahâbîden rivayet aldığı dikkate alınarak, bu rivayetin ihticâc olunacak seviyede olmasa bile şahid rivayet olarak değerlendirilmesi mümkündür. Hadisin Dâvûd b. Ebî Avf tarîkı ile gelen rivayeti onu ta'dîl edenlerin yanı sıra, Şîlîkle cehredenler de bulunmaktadır. Bu sebeple ihticâc olunacak bir rivayet değildir. Ancak Ebû Leylâ tarîkı ile gelen rivayet, hem sened yönüyle muttasıl hem de râvîleri sikadır. Bu sahîh rivayetin diğer iki rivayet ile gelen şahid rivayetlerle teyit edilmiş olması hadisin sıhhatini desteklemektedir.

3- Ahmed b. Hanbel Rivayeti II.⁴¹

(Ebû Ahmed Zübeyrî- Süfyân- Zebîd- Şehr b. Havşeb- Ümmü Seleme) tarîkıyla yukarıdaki rivayet (yapılan dua ve Ümmü Seleme'ye verilen cevap aynı olmak üzere) muhtasar olarak nakledilmektedir. Bu hadisin senedi, (Tirmizî, Menâkıb, 60(3897)'deki rivayetin senedi ile aynıdır. Hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Ahmed'den almış, Tirmizî ise Ebû Ahmed'den, Mahmûd b. Gaylân vasıtasıyla almıştır. Dolayısıyla iki rivayet arasında mutâbaat-ı nâkısa olduğu görülmektedir. Bu rivayetin isnadı için de, yukarıdaki Tirmizî rivayetin senedi hakkında söylenenler geçerlidir.

4- Ahmed b. Hanbel Rivayeti III.⁴²

³⁷ Ebû Leylâ el-Kindî Seleme b. Muâviye. Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir. Ondan hadis rivayet edenler arasında Abdülmelik b. Ebî Süleymân da bulunmaktadır. Onun hakkında İbn Maîn'in *sika meşhur* (bir rivayette ise *zayıf*) dediği belirtilmiştir. Ancak İcî'nin de *sika* dediği dikkate alınırsa ta'dîl edilen bir râvî olduğu söylenebilir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 372; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 418.

³⁸ Dâvûd b. Ebî Avf el-Cehhâf el-Kûfî. Şehr'den hadis rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ (b. Maîn) onun *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Uyeyne, Nesâî ve Ukaylî, Şâ'dan olduğunu ve rivayetlerinin hepsinin Ehl-i beyt hakkında olduğunu söylemişlerdir. İbn Adiy, "Kanaatimce onun rivayetiyle ihticâc olunmaz, Şî'dir, rivayet ettiklerinin hepsi Ehl-i beyt'in faziletleri ile ilgilidir" demiştir. Bkz. El-Cûzecânî, İbrâhîm b. Ya'kûb, *Ahvâlü'r-ricâl*, (thk. Subhî Bedrî es-Sâmenrâî, Beyrut, 1985), 88; İbn Hibbân, a.g.e., VI, 280; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 291; a.mlf, *Mîzanü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, (I-IV, thk., Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut, 1963, II, 18; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 121.

³⁹ Bu râvî muhtemelen Şehr b. Havşeb olmalı. Çünkü İbn Ebî Avf'ın hadis aldığı kimseler arasında Havşeb isimli bir râvî yoktur, ancak Şehr b. Havşeb bulunmaktadır. (Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 127) *Mûsned* baskısında Şehr b. Havşeb'in isminin baş tarafı düşmüş olabilir.

⁴⁰ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 124.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, VI, 304.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, VI, 298.

(Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım (v. 207/822)⁴³- Abdülhamîd b. Behram⁴⁴- Şehr b. Havşeb- Ümmü Seleme) tarîkıyla gelen rivayette, Hz. Hüseyin'in ölüm haberi gelince, Ümmü Seleme'nin (ra) "Onu öldürdüler, Allah da onları kahretsin, onu mahvettiler" diyerek Iraklılara lânet ettiği anlatılır ve *Müsned* (VI, 304)'deki rivayetin benzerini aktardığı nakledilir. Sonunda, Ümmü Seleme ben de senin ehlinden değil miyim Ey Allah'ın Rasûlü deyince, Nebi (sav): "Evet sen de örtünün içine gir." buyurur. Ümmü Seleme de duadan sonra örtünün içine girdiğini söylemektedir.⁴⁵ Bu hadisin senedi de muttasıldır, ancak senedinde zayıf bir râvî olan Şehr b. Havşeb olduğundan, bu rivayetle ihticâc olunamaz.

Esas itibarıyla bir hadis kitabı olmayan, ancak naklettiği hadisleri, kendisine kadar gelen senedleriyle birlikte kaydederek tetkik edilme imkânı veren ve rivayet tefsirinin en önemlilerinden olan İbn Cerîr et-Taberî'nin Tefsirindeki konumuzla ilgili iki (Ümmü Seleme) rivayetini de bu çerçeve değerlendirmek istiyoruz.

5- Taberî Rivayeti I

(Ebu Kürayb(v.248/862)⁴⁶-Hasan b. Atıyye⁴⁷- Fudayl b. Merzûk⁴⁸- Atıyye(v.111/729)⁴⁹ – Ebû Saîd(?)⁵⁰- Ümmü Seleme): "Ey Ehl-i beyt, Allah sizden

⁴³ Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım el-Bağdâdî. Ondan da, Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İbn Medînî gibi kimseler hadis almışlardır. İbn Sa'd, İbn Maîn, İbnü'l-Medînî ve Ebû Dâvûd da sika olduğunu söylemişlerdir. Bağdatlılar onunla iftihar ederlermiş. H. 134 yılında doğmuş ve h. 207 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 243; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 217; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 15-16.

⁴⁴ Abdülhamîd b. Behram el-Medâinî. Şehr b. Havşeb'den 70 hadisi sağlam bir şekilde (mutkin) rivayet etmiştir. Ondan İbn Mübârek, Vekî, Ebû Dâvûd hadis almışlardır. İbn Medînî, onun sika olduğunu ve Şehr'in rivayetlerini yanındaki bir kitaptan naklettiğini belirtmiş, Ahmed b. Hanbel ise onun Medâyin'deyken aktardığı rivayetlerde sika olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 120-121; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 149; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 303.

⁴⁵ Bu hadisi Meclîsî, Ahmed b. Hanbel'e atıfla eserine almıştır. Bkz. Meclîsî, a.g.e., XXXV, 221.

⁴⁶ Ebû Kürayb Muhammed b. Atâ' b. Kürayb el-Hemedânî. Onun hakkında, Ebû Hâtim *sadûk*, Nesâî, *İd be'se bih*, bir rivayete göre de sika demıştır. İbn Hibbân, *es-Sikât*'ında zikretmiştir. H. 248 yılında 87 yaşında vefat etmiştir. Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *et-Târihu'l-kebir*, (I-VIII, Beyrut, 1986), I, 205-206; İbn Hibbân, a.g.e., IX, 105; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 86; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 230-231.

⁴⁷ Hasan b. Atıyye b. Necîh el-Kuraşî. Ondan Ebû Kürayb ve Ebû Zûr'a hadis almıştır. Ebû Hâtim, onun için *sadûk* demıştır. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 223; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 559.

⁴⁸ Fudayl b. Merzûk el-Kûfî. Atıyye el-Avfî'den hadis almıştır. İbn Maîn ve İbn Uyeyne onun için sika, Nesâî, *zayıf*, İbn Hibbân bazen rivayetinde hata ettiğini belirtmiştir. Atıyye'den mevzû' hadisler rivayet ettiği belirtilmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 316; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 386; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 485.

⁴⁹ Atıyye b. Sa'd b. Cünâde el-Avfî el-Kûfî. Ebû Saîd, Ebû Hüreyre, İbn Ömer, Zeyd b. Erkam gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiştir. Ondan da oğulları Hasan ve Ömer, A'meş hadis nakletmişlerdir. Onun hakkında İbn Maîn, *sâlih*, Ebû Zûr'a *leyyin*, Ebû Hâtim ve Nesâî *zayıf* değerlendirmesi yapmışlardır. Onun Kûfe Şii'leri arasında sayıldığı nakledilmiştir. Atıyye'nin önceleri Ebû Saîd el-Hudrî'den hadis rivayet ettiğini, o vefat edince, Kelbî ile oturup kalktığını ve ona tefsir ile ilgili sorular sorup, ondan aldığı rivayetleri naklederken, Kelbî'ye Ebû Saîd künyesi takarak hadisleri naklettiği ve sanki Ebû Saîd el-Hudrî'den naklediyormuş intibai uyandırdığı (tedlis yaptığı) söylenmiştir. Ebû Dâvûd ona itimat edilemeyeceğini söylemiştir. Es-Sâcî, huccet olmadığını ve Hz. Ali'yi tüm sahâbeden üstün gördüğünü nakletmiştir. Zehebî zayıf olduğu konusunda icma edildiğini söylemiştir. H. 111 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Adiyy, Abdullah, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, (I-IX, thk, Âdil Ahmed, Ali Muhammed Muavviz, Beyrut, 1997), VII, 84; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 269; a.m.f, *el-Muğnî fî'd-duafâ*, (I-II, thk. Ebû Zehra Hâşim el-Kâdî, Beyrut, 1997) II, 62; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 138-139.

günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor" ayetinin kendi evinde ve kendisi evin kapısında oturmaktayken nazil olduğunu belirtmektedir. Ümmü Seleme'nin, ben de Ehl-i beytten miyim Ey Allah'ın Rasûlü diye sorması üzerine Hz. Peygamber (sav): "Sen hayra yönelmişsin, sen zaten Peygamber'in hanımlarından" buyurmuştur. Ümmü Seleme o zaman evde, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in olduğunu belirtmiştir.⁵¹

Bu hadisin senedi muttasıldır. Ancak hadisin senedinde bulunan Fudayl b. Merzûk'un (cerhi hakkında) ihtilâf edilmiştir. Atıyye'nin ise müdellis olduğu belirtildiğinden bu rivayetle ihticâc olunamayacağı açıktır. Atıyye'nin rivayetlerini naklettiği Ebû Saîd'le, Kelbî'yi kastederek ama Ebû Saîd el-Hudrî'den aktarıyormuş gibi bir üslûpla nakletmesi sebebiyle onun rivayetlerinin alınması mümkün değildir. Kelbî'nin hadis rivayetlerinin alınmaması gerektiğinde görüş birliği oluşmuştur.⁵² Yine aynı gerekçeyle, (A'meş- Atıyye- Ebû Saîd- Rasûlullah) tarîkıyla nakledilen "bu ayet (Ahzâb s. 33. ayeti) beş kişi (Ben, Ali, Hasan, Hüseyin ve Fâtıma (r.a) hakkında nazil olmuştur."⁵³ rivayetini de sahîh kabul edip onunla ihticâc etmek mümkün değildir.

6- Taberî Rivayeti II

→

⁵⁰ Ebû Saîd. Bu râvînin kim olduğu ile ilgili kesin bir kanaat belirtmek mümkün değildir. Çünkü bir önceki râvî Atıyye, hem sahâbî Ebû Saîd el-Hudrî ile görüşüp hadis almış, hem de daha sonra Kelbî'den aldığı rivayetleri de ona Ebû Saîd şeklinde künyeleyerek (tedlis yaparak) rivayette bulunmuştur. Atıyye, Ebû Saîd ilişkisi ile ilgili bir değerlendirme için bkz., Güler, Zekeriyâ, "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri" *Tasavvuf*, (yıl: 4, sy. X, Ankara, Ocak-Haziran 2003), 63-64. Sahâbî olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin (h. 64 veya 74) biyografisi için bkz. İbnü'l-Esrî, a.g.e., II, 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 35; a.mlf., *Tehzîb*, II, 285-286. Atıyye'nin hadis rivayetindeki tedlisi dikkate alınırsa, burada (Ebû Saîd'den ..) diyerek kastettiği kimsenin, Kelbî de olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

⁵¹ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî*, (I-XII, Beyrut, 1992), X, 297-298.

⁵² Muhammed b. Sâib b. Bisr el-Kelbî. Ebû Hâtim, Kelbî, Ali ölmedi o dünyaya tekrar geri gelecek (bulut görünce) 'Emîru'l-mü'minîn Ali oradadır' diyenlerdendir, onun rivayetiyle ihticâc olunmaz, âlimler, Kelbî'den rivayetin terki konusunda ittifak ettiler, demiştir. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ise, 'Kelbî büyük yalancılardandı' demiştir. Ukaylî, onun Râfîzîlerden olduğunu söylemiştir. Süfyân es-Sevrî, Kelbî'nin kendisinin "Benim Ebû Sâlih- İbn Abbâs tarîkıyla naklettiklerim yalandır onları rivayet etmeyin" dediğini nakletmektedir. Nesâî, 'o sika değildir, hadisi yazılmaz' demiş. Ahmed b. Zühre şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel'e 'Kelbî'nin tefsirini okumak caiz mi?' diye sordum, o da 'hayır' dedi." İbn Hibbân, 'onda yalancılık, bahsetmeye gerek duyulmayacak kadar aşikârdır' demiştir. Zehebî ise, 'onun adını kitaplarda zikretmek bile caiz değil, onun rivayetiyle nasıl ihticâc olunabilir?' demektedir. Kelbî, h. 146 yılında vefat etmiştir. Bkz. Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Kitâbü'd-duafâ' ve'l-metrûkîn*, (thk. Muhammed b. Lütfî Sabbâğ, Beyrut, 1400), 216; İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, (I-IX, Beyrut, 1952), VII, 270-271; İbn Adiyy, Abdullah, *el-Kâmil fî duafâ'i'r-ricâl*, (I-IX, thk. A. Ahmed, Ali Muhammed, Beyrut, 1997), VII, 273-275; Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzûât*, (I-III, thk. A. Muhammed Osmân, Beyrut, 1403), I, 47; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 556-559; a.mlf., *el-Kâşif*, III, 146; Burhânüddîn el-Halebî, *el-Keşfü'l-hasîs ammen rumiye bi vad'i'l-hadîs*, (thk., Subhî es-Samerâî, Beyrut, 1402), 230-231; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 108-109.

⁵³ Bkz. Taberî, a.g.e., X, 296.

(Ebû Kûrayb- Hâlid b. Mahled (v. 213/828)⁵⁴- Mûsâ b. Ya'kûb⁵⁵- Hâşim b. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs (v. 144/761)⁵⁶- Abdullah b. Vehb b. Zem'a⁵⁷ – Ümmü Seleme) tarîkıyla gelen rivayete göre, Rasûlullah (sav), Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'i toplayıp, ridasının içerisine alıp Allah'a dua ettikten sonra "*Bunlar benim Ehl-i beytimdir*" demiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın Rasûlü, beni de onlara (Ehl-i beyte) dahil et" deyince, Nebi (sav): "*Sen zaten benim Ehl-i beytimdensin.*" buyurmuştur.⁵⁸

Bu hadisin senedi muttasıldır. Ancak senede bulunan Hâlid b. Mahled ile Mûsâ b. Ya'kûb'un cerhinde ihtilâf edildiği görülmektedir. Ayrıca bu rivayette, dua edilenler arasında Hz. Fâtıma'nın olmaması yönüyle, sahîh rivayetlere nispetle şâzdır. Yalnız Taberî rivayetlerinin her ikisi de, Ahzâb suresi 33. ayetinde çerçevesi çizilen Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olduğunu teyit etmektedir. Ayetle sabit olan bir husus bu rivayetlerle teyit edilmiştir.

C- Hz. Âişe (ra) Rivayeti⁵⁹

(Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (v. 235/849),⁶⁰ ve Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr (v. 234/848)⁶¹- Muhammed b. Bîşr (v. 203/818)⁶²- Zekerıyyâ (v.

⁵⁴ Hâlid b. Mahled el-Kutvânî el-Kûfî. Mûsâ b. Ya'kûb'dan hadis rivayet etmiştir. Ebû Kûrayb ondan hadis almıştır. Buhârî ve Müslim'in ondan rivayetleri bulunmaktadır. Onun hakkında Ebû Hâtim, hadisi araştırmak üzere alınıp ancak ihticâc olunmaz, Ebû Dâvûd, *sadûk ancak Şif'dir*, İbn Sa'd ise *aşın Şif* olduğunu söylemişlerdir. H. 213 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, (I-IX, Beyrut, 1952) III, 354; İbn Hibbân, a.g.e., VIII, 224; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 274; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 74-75.

⁵⁵ Mûsâ b. Ya'kûb ez-Zem'î. O Hâşim b. Hâşim b. Utbe'den hadis rivayet etmiştir. Onun hakkında İbn Maîn, *sika*, İbnü'l-Medînî *zayıf*, *münkeru'l-hadîs*, Nesâî *leyse bi'l-kavî* demiş, İbn Hibbân, *es-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 458; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 190; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 566-567.

⁵⁶ Hâşim b. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs. Abdullah b. Vehb b. Zem'a'dan hadis rivayet etmiştir. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *leyse bihi be's* demesine karşılık, İclî, İbn Maîn ve Nesâî *sika* olduğunu söylemişler; İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir. H. 144 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 584; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 16.

⁵⁷ Abdullah b. Vehb b. Zem'a el-Esedî. O Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir. İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî'nin eserlerinde rivayeti bulunmaktadır. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında kaydetmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., V, 48; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 141; İbn Hacer, *Tehzîb*, , III, 280.

⁵⁸ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, X, 298.

⁵⁹ Müslim, *Fedâilü's-sahâbe*, 61 (2424), IV, 1883.

⁶⁰ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe. Esas adı, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Şeybe'dir bkz., İbn Hacer, a.g.e., VI, 293. Onan Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmişlerdir. İclî ve Ebû Hâtim onun için *sika* demişlerdir. H. 235 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VIII, 358; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 124; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 239-240.

⁶¹ Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr el-Kûfî. Muhammed b. Bîşr el-Abdî'den hadis almıştır. Onan da, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce hadis almışlardır. İbn Hanbel ona çok saygı gösterir ve 'o Irak'ın incisidir' demiş. İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî *sika* olduğunu söylemişlerdir. Buhârî ondan 22, Müslim ise 573 hadis rivayet etmişlerdir. H. 234 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 85; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 65-66; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 169-170.

⁶² Muhammed b. Bîşr b. Ferâfisa el-Kûfî. Zekerıyyâ b. Ebî Zâide'den hadis almıştır. Onan rivayette bulunanlar arasında, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe bulunmaktadır. Onun hakkında İbn Maîn ve İbn Hibbân *sika* demiş ve H. 203 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 441; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 24; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 45-46.

148/765)⁶³- Mus'ab b. Şeybe⁶⁴- Safiyye bint Şeybe⁶⁵- Âişe (h. 58/678):⁶⁶ Rasûlullah (sav), üzerinde siyah kıldan dokunmuş örtü olduğu halde bir gün sabah erkenden (dışarı) çıktı. Hasan b. Ali geldi, onu örtünün içine aldı. Sonra Hüseyin geldi, onu da (örtünün içine aldı. Fâtıma (ra) geldi onu da aldı. Daha sonra Ali (ra) geldi onu da (örtünün içine) aldı ve: "Ey Ehl-i beyt, Allah sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."⁶⁷ ayetini okudu.⁶⁸

Hadisin isnadı muttasıldır. Ancak, senedde bulunan, Zekeriyâ b. Ebî Zâide için Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a gibi üç önemli münekkit hadîşinin müdellis olduğunu söylemesi, Mus'ab b. Şeybe için de münkeru'l-hadîs, leyse bi'l-kavî gibi, gibi cerh ifadeleriyle onun zayıflığına işaret edilmesi sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Durum böyle olduğu halde, Tirmizî'nin *Sünen*'ini tahkik eden ve Müslim'in bu rivayetine işaretle sahîh olduğunu söyleyen, Sıdkî Cemîl Attâr'ın, yukarıda işaret edilen mecrûh râvîler dikkatinden kaçmış olmalıdır.⁶⁹

⁶³ Zekeriyâ b. Ebî Zâide el-Kûfî. Mus'ab b. Şeybe'den hadis almıştır. Ondan, Sevrî, İbn Mübârek rivayette bulunmuşlardır. Onun hakkında, İbn Maîn, *sâlih*, İcî, onun hayatının sonlarında Ebû İshâk'dan aldığı rivayetler hariç sikadır demişlerdir. Ebû Hâtim ve Ebû Zûr'a ve Ebû Dâvûd, tedlis yaptığını söylemişlerdir. H. 148 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VI, 334; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 323; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 198-199.

⁶⁴ Mus'ab b. Şeybe b. Cübeyr el-Meklî el-Hacebî. Babasından ve babasının halası Safiyye'den hadis almıştır. Ondan Zekeriyâ b. Ebî Zâide rivayette bulunmuştur. Ebû Hâtim, onun için *leyse bi'l-kavî*, Nesâî, *münkeru'l-hadîs* demiştir. Zehebî, rivayetinde zayıflık olduğuna işaret etmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 148; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 430.

⁶⁵ Safiyye bint Şeybe b. Osmân. Onun sahâbiyye olduğu söylenmiş, Dârakutnî ise itiraz etmiştir. Âişe (ra), Ümmü Habibe (ra), ve Ümmü Seleme'den (ra) hadis rivayet etmiştir. Zehebî, onun Nebî'den (sav) rivayetlerinin mürsel olduğu kanaatindedir. Ondan, kardeşlerinin çocukları olan, Mus'ab b. Şeybe, Abdülhamîd b. Cübeyr ve Ümmü Sâlih bint Sâlih rivayette bulunmuşlardır. Vefid'in hilâfeti (h. 86-96 arası) döneminde hayatta olduğu söylenmiştir. Bkz. İbn Abdilber, a.g.e., VII, 172; İbnü'l-Esir, a.g.e., IV, 1873; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 474; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 548.

⁶⁶ Âişe bint Ebî Bekr. Hz. Peygamber'in, ilmî dirayetiyle meşhur olan hanımıdır. Hz. Peygamber vefat ettiğinde 18 yaşındaydı. 65 yıl yaşamış ve h. 58 yılında vefat etmiştir. Bakî kabristanına defnedilmiştir. Bkz. İbn Abdilber, a.g.e., IV, 1881-1885; İbnü'l-Esir, a.g.e., VII, 188-192; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 476; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 359-361; a.mlf., *Tehzîb*, VI, 550-551.

⁶⁷ Ahzâb suresi (33), 33.

⁶⁸ Aynı rivayet için bkz., Meclisî, a.g.e., XXXV, 226.

⁶⁹ Bkz. Tirmizî, Tefsir, 34 (3216). hadisin dipnotu.

D-Vâsile b. Eska' rivayeti ⁷⁰

(Muhammed b. Mus'ab (v. 208/823)⁷¹- Evzâî (v. 158/775)⁷²- Ebû Ammâr Şeddâd)⁷³: Vâsile b. Eska'nın (v. 85/704)⁷⁴ yanına gittim. Yanında bir topluluk vardı. Hz. Ali'den bahsettiler. Onlar kalkıp gidince, 'Sana Rasûlullah'ta gördüğüm bir şeyi anlatayım mı?' dedi. 'Evet' dedim. Vâsile şöyle dedi: Ali'yi (ra) sormak için Fâtîma'ya (ra) gittim. O, Ali'nin Rasûlullah'a (sav) gittiğini söyledi. Oturup beklemeye başladım. Rasûlullah (sav) yanında her biri diğerinin elinden tutmuş olduğu halde Ali, Hasan ve Hüseyin'le beraber geldiler. Ali ve Fâtîma'yı (ra) karşısına, Hasan ve Hüseyin'i (ra) de kendi dizinin üzerine oturttu ve (üzerindeki) elbiseyi (veya kisâyı) üstlerine örterek, "Ey Ehl-i beyt, Allah sizden günahları gidermek ve tertemiz yapmak istiyor."⁷⁵ ayetini okuduktan sonra "Allahım bunlar benim Ehl-i beytimdir, Ehl-i beytim daha çok hak sahibidir" buyurdu.⁷⁶

Tâbiûndan olduğu söylenen Ebû Ammâr Şeddâd'ın kim olduğu ile ilgili bilgi yetersizliği olmakla beraber, onun Vâsile b. Eska'dan rivayette bulunduğu, ondan da Evzâî'nin hadis aldığı anlaşılmaktadır. Hadisin senedi muttasıldır. İbn Hibban'ın es-Sikât'ında zikretmesi dışında onun cerh-ta'dîli ile ilgili başka bir bilgiye sahip değiliz. Verilen bu bilgilere göre o meçhûl'l-ayn değil, meçhûl'l-hâldir. Beyhakî'nin es-Sünenü'l-kübrâ'sında zikredilen bu hadisin senedinde, Ebû Ammâr, 'bizden bir adam, Vâsile'nin şöyle dediğini rivayet etti, demektedir. Aynı hadisin Ahmed b. Hanbel rivayetinde bu meçhul râvî bulunmamaktadır.⁷⁷ Beyhakî rivayeti bize hadisin senedinde meçhûl'l-ayn bir râvînin de bulunduğunu göstermekte-

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 107.

⁷¹ Muhammed b. Mus'ab b. Sadaka el-Karkasâî. Bağdat'a yerleşmiştir. O, Evzâî'den rivayette bulunmuştur. Onan da Ahmed b. Hanbel, Osmân b. Ebî Şeybe ve Züheyr b. Harb gibi kimseler hadis almışlardır. Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel onun rivayeti için mukârib (rivayeti şâz ve münker olmayan) demişlerdir. Onun hakkında, Yahyâ b. Maîn, *leyse bi şey'*, Nesâî, *zayıf* demıştır. Hâkim ise, onun Evzâî'den münker rivayetlerde bulunduğunu belirtmiştir. H. 208 yılında vefat etmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, III, 97; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 272-274.

⁷² Abdurrahmân b. Amr b. Ebî Amr el-Evzâî. Şeddâd b. Ammâr'dan hadis almıştır. Onan Muhammed b. Mus'ab el-Karkasâî hadis rivayet etmiştir. Şam'da fıkıh otoritesiydi. İbn Maîn, *sika*, Ebû Hâtim, *rivayetine tâbi olunan imam*, İbn Uyeyne, *zamanının imamiydi* demıştır. Hayatının sonunda Beyrut'a yerleşmiş ve h. 158 yılında orada vefat etmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 179; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 380-382.

⁷³ Ebû Ammâr Şeddâd b. Ebî Amr b. Himâs el-Medenî. Tâbiûndandır. Onan Ebu'l-Yemân el-Medenî rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân, onu es-Sikât'ında zikretmiştir. Dârakutnî, *el-İlel*'inde onan kimselerin rivayette bulunduğunun bilinmediğini söylemiştir. İbnü'z-Zehebî, onun kendisinin de, onan rivayette bulunanların da bilinmediğini söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VI, 441; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 6; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 482.

⁷⁴ Vâsile b. Eska' b. Ka'b el-Leysî. Tebük Savaşı'ndan önce Müslüman olmuş ve bu savaşa katılmıştır. Onan Ebû Ammâr Şeddâd, Mekhûl, Ebû İdrîs Havlânî gibi kimseler rivayette bulunmuşlardır. 98 yıl yaşamış ve Şam'da h. 85 yılında vefat etmiştir. Katâde, onun Şam'da vefat eden son sahâbî olduğunu söylemiştir. Bkz. İbnü'l-Esir, a.g.e., IV, 1563-1564; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 232; İbn Hacer, *el-İsâbe* III, 626; a.mlf., *Tehzîb*, VI, 64.

⁷⁵ Ahzâb suresi (33), 33.

⁷⁶ Aynı rivayet için bkz., Meclisî, a.g.e., XXXV, 217-218.

⁷⁷ Bkz. Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, es-Sünenü'l-kübrâ, (I-XI, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ', Beyrut, 1994), II, 217 (2870).

dir. Bu ise zaten senesinde mechûlül-hâl olan bir râvî bulunan hadisin zayıflığını artırmaktadır. Ayrıca seneddeki Muhammed b. Mus'ab'ın (yine bu senedde geçen) Evzâî'den münker rivayetlerde bulunduğu söylenmesi Vâsile rivayetini kabulü imkânsız bir rivayet haline getirmektedir.

Ebû Ammâr Şeddâd tarîkıyla İbn Cerîr et-Taberî de iki hadis rivayet etmektedir. Onun naklettiği rivayetlere göre, Vâsile, "Ben de Ehl-i beytten miyim", diye sormuş; Rasûlullah (sav) da: "*Evet sen de ehlimdensin*" demiştir. "Bu iki rivayet de, Ebû Ammâr'ın mechûlül-hâl olması sebebiyle ihticâc olunması mümkün görünmemektedir. Ayrıca Vâsile'den gelen birinci rivayete göre o, "Ben Rasûlullah'ın (sav) yanındaydım, Hz. Ali, Hz. Fâtîma, Hasan ve Hüseyin geldiler. Peygamber onların üzerini Kisâ' ile örttü."⁷⁸ ifadesiyle rivayet aktarılmış. Diğer rivayette ise, Vâsile, "Ben Hz. Fâtîma'ya Hz. Ali'yi sordum. O, Rasûlullah'ı getirmeye gitti, dedi. (Bekledim) Rasûlullah gelince, (eve girdi) ben de girdim..."⁷⁹ diyerek olayı nakletmektedir. Bu şekilde Vâsile'den aktarılan bu iki rivayet, muhtevası yönüyle de birbiriyle çelişmektedir. Sehâvî de, Vâsile'nin Ehl-i beytten olduğunu belirten rivayetlerin hepsinin senedlerinin eleştirildiğini belirtmektedir.⁸⁰

Lâfızlarında farklılık olmakla birlikte, Tirmizî, Tefsîr, 34 (3216), ve Menâkıb, 31 (3812)'de yer alan rivayetlerden de olayın Ümmü Seleme'nin evinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu da senedinin sahîh olduğu kanaatinde olduğumuz rivayeti teyit etmektedir. *Müsned*, VI, 298'de yer alan rivayette ise Ümmü Seleme'nin sorusuna, "*Evet, sen de örtünün içine gir*" cevabı verilmiştir. Bu diğer rivayetlerde görmediğimiz bir ziyadedir. Ancak diğer rivayetlerde, Ümmü Seleme'ye "*Sen hayır üzeresin*" ifadesini, sen zaten Ehl-i beytin bir ferdi olarak hayır üzeresin, şeklinde anlamak da mümkündür. Nitekim, Taberî'nin *Tefsîr*'inde zikredilen Ümmü Seleme rivayetinin birisinde, Ümmü Seleme ayetin kendi evinde nazil olduğunu, sonunda da, kendisine "*Sen hayır üzeresin, Sen zaten Peygamber'in (sav) hanımısın*" bir diğer rivayette ise "*Sen zaten benim Ehlimdensin*" denildiği nakledilmektedir.⁸¹ Her ne kadar bu hadisin senesinde zayıf bir râvî varsa da, Peygamber hanımlarının Ehl-i beyt olarak kabul edilmesinin esas dayanağı, Ahzâb suresinin konumuzla ilgili olan 32-34 ayetleridir.

Müslim'de yer alan Âişe hadisine⁸² göre, Hz. Peygamber dışarıya üzerinde bir örtü ile çıkıyor ve birbirlerinin peşi sıra gelen Hasan, Hüseyin, Fâtîma ve Hz. Ali'yi (ra) bunun içine alarak Ahzâb suresinin Ehl-i beytle ilgili ayetini okumuştur. Ancak senesinde iki tane ciddi şekilde cerh edilen râvî (Mus'ab b. Şeybe ve Zekeriyâ b. Ebî Zâide) olduğu için bu rivayetin, diğer rivayetlere göre zayıf kal-

⁷⁸ Bkz. Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, X, 297.

⁷⁹ Bkz. Taberî, a.g.e., X, 297.

⁸⁰ Bkz. Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahmân, *İsticâbu irtikâ'il-guraf bi hubbi akribâi'r-rasûl ve zeviyyi's-şeraf*, (I-II, thk. Hâlid b. Ahmed es-Summî Babtîn, Beyrut, 2000), I, 378.

⁸¹ Bkz. Taberî, a.g.e., X, 297-298. Bu hadisin senesinde de zayıf bir râvî olan Atıyye olduğundan, hadis huccet olamazsa da, Ümmü Seleme rivayetini teyit eden bir şahid rivayet olarak değerlendirilebilir.

⁸² Müslim, *Fedâilü's-sahâbe*, 61(2424). Aynı rivayet *Taberî Tefsîr*'inde de geçmektedir. Bkz. Taberî, a.g.e., X, 296.

diği anlaşılmaktadır. Vâsile b. Eska'dan nakledilen rivayete⁸³ göre, Ali'ye gelen Vâsile, beklerken, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin birlikte geliyorlar, Peygamber (sav) onları oturup üzerlerini bürüyerek, Ahzâb suresinin 33. ayetini okuyor ve *"Allahım bunlar benim Ehl-i beytimdir, onlar daha çok hak sahibidir"* diye dua ediyor. Senedindeki cerh edilen iki râvînin (Muhammed b. Mus'ab ve Ebû Ammâr Şeddâd'ın) olması sebebiyle, bu iki rivayetin diğer rivayetlere göre zayıf kaldığı, onlarla ihticâc olunamayacağı kanaatindeyiz. Taberî'nin naklettiği rivayette ise, Peygamber'in (sav) duasından sonra, *"Peki ya ben Ehl-i beytinden değil miyim?"* diye soran Vâsile'ye, sen de Ehl-i beytimdensin cevabının verildiği ziyadesi yer almaktadır.⁸⁴ Ancak bu hadisin senedinde yer alan Ebû Ammâr'ın, Velîd b. Müslim'in hocası olduğu ve Velîd'in ondan hadis aktarırken *"bana Ebû Ammâr rivayet etti"* diyerek, hadisi Evzâî'nin naklettiği intibahı uyandırdığının (tedlîs yaptığının) belirtilmesi⁸⁵ sebebiyle bu rivayet de zayıf olup, onunla ihticâc olunamaz.

Senedlerini tetkik ettiğimiz bu rivayetler içinde, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunan⁸⁶ Ümmü Seleme rivayetinin üç ayrı târîktan nakledildiğini görüyoruz. Bunlardan (Abdullah b. Nümeyr- Abdülmelik b. Ebî Süleymân- Ebû Leylâ- Ümmü Seleme) târîkıyla gelen rivayetin senedinin muttasıl ve tüm râvîlerinin sika olduğu anlaşılmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla sened yönüyle en sağlam rivayet budur. Senedi muttasıl olan başka rivayetler varsa da, onların râvîleri arasında az veya çok cerh edilen bir veya birden fazla râvî bulunmaktadır. Senedi en sağlam olan bu rivayete göre, Hz. Peygamber (sav), Ümmü Seleme'nin evindeyken, Hz. Fâtıma bir kap çorba getirmiştir. Hz. Peygamber ondan, eşi Ali'yi (ra) ve çocuklarını da çağırmasını ister. Onlar gelir beraber çorba içilir. Ümmü Seleme kendi odasında namaz kılarken, Ahzâb suresinin 33. ayeti nazil olur. Hz. Peygamber onların üzerini örterek, iki defa *"Allahım bunlar benim Ehl-i beytim ve yakınlarımdır. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl."* diyerek dua eder. Bunun üzerine başını odanın kapısından (dışarı) uzatan Ümmü Seleme, ben de sizlerle beraber miyim yâ Rasûlallah, deyince; Nebi (sav): *"Sen hayır üzeresin, sen hayır üzeresin"* buyurmuştur. Olay, Ümmü Seleme'nin evinde olmuş, önce ayet nazil olmuş, sonra Hz. Peygamber dua etmiştir.

Konu ile ilgili Kisâ' hadisinin bazı rivayetleri, *Taberî Tefsîr*'inde geçmektedir.⁸⁷ Fakat onların da kendileriyle ihticâc olunması mümkün olmayan rivayetler

SÜİFD / 19

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 107.

⁸⁴ Taberî, a.g.e., X, 297.

⁸⁵ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 396.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 292.

⁸⁷ Önce ayetin nazil olduğunu, ardından Hz. Peygamber'in (sav) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (ra) çağırarak dua ettiğini Ümmü Seleme'den aktaran Ebû Saîd el-Hudrî rivayeti için bkz. Taberî, a.g.e., X, 297(hadis no: 28.495). Bir önceki sayfa (a.g.e., X, 296, hadis no: 28.487)deki, Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinde, Rasûlullah'ı (sav) da dahil ederek, ayetin beş kişi hakkında nazil olduğu aktarılmaktadır. 28.487. hadisin senedinde geçen Mendel'in hadis rivayetinde, (zayıf, lâ be'se bih, Şîf gibi ifadelerle cerh edilen) zayıf bir râvî olduğu belirtilmektedir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 516-517. Yine her iki hadisin senedindeki Atıyye el-Avfî de zayıf olmakla ve tedlîs yapmakla itham edilen bir râvîdir. Bkz., İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 138-139. Dolayısıyla bu iki rivayetle de ihticâc olunamaz.

olduğu görülmektedir. Ehl-i beyt kimliği ile ilgili başka hadisler de bulunmaktadır. Konuyla ilgili sebebiyle onları da kısaca değerlendirmek istiyoruz.

III- KONU İLE İLGİLİ DİĞER HADİSLER

H. Ali, H. Fâtıma, H. Hasan ve H. Hüseyin'in de Ehl-i beytten olduklarını, teyit eden konu ile ilgili başka hadisler vardır. Enes b. Mâlik'ten aktarılan bir rivayete göre, H. Peygamber'in, *altı ay* süreyle sabah namazına giderken, H. Fâtıma'nın (ra) kapısına gelerek, "Ey Ehl-i beyt namaza, Ey Ehl-i beyt, Allah sizden günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor" diyerek namaza uyandırdığı nakledilmektedir.⁸⁸

Peygamber hanımlarının Ehl-i beyte dahil olduğunu teyit eden hadisler de bulunmaktadır. (Amr en-Nâkîd (v. 232/846)⁸⁹ - Abde b. Süleymân (v. 188/804)⁹⁰- Yahyâ b. Yemân (v. 189/805)⁹¹- Hişâm b. Urve (v. 145/762)⁹²- Urve (v. 101/719)⁹³ tarihıyla Âişe'den (ra) rivayet edilen bir hadiste o şöyle demiştir: "Biz Âli Muhammed, bir ay geçirdi de, bu süre içinde yemek yapmak için ateş yakmaz, hurma ve su ile idare ederdik."⁹⁴ Bu hadisin, Müslim'deki rivayetinin senedi muttasıldır. Senedindeki râvîler, biri hariç sikadır. Fakat isnadda bulunan, Yahyâ b. Yemân'ın hayatının son döneminde felç geçirip, hafızasının zayıfladığına işaret edilmesi, senedde bir za'f şüphesini uyandırmaktadır. Ancak bu hadis İbn

⁸⁸ Tirmizî, Tefsîr, 34 (3217). Tirmizî bu hadisin ayrıca Ebu'l-Hamra, Ma'kûl b. Yesâr ve Ümmü Seleme'den rivayet edildiğini söylemektedir. Tabatabâî'nin *Tefsîr*'inde de bu olay nakledilmektedir. Ancak orada verilen rivayetlerde, H. Peygamber'in namaza çağırması ile ilgili, 40 gün, 8 ay, 9 ay gibi farklı süreler verilmiştir. Hatta burada, Tirmizî'de geçen rivayete de işaret edilmektedir. Bkz. Tabatabâî, Muhammed Hüseyin, *Kitâbü'l-mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân*, (I-XX, Tahran, 1342), XVI, 337-338. Meclisî de bu hadisi, Ebû Dâvûd ve İmam Mâlik'e atfen nakletmiştir. Bkz. Meclisî, a.g.e., XXXV, 209, 223. Öyle anlaşıyor ki, Şîa tamamen ideolojik bir tavırla, sadece işine gelen rivayetleri Ehl-i sünnet kaynaklarından alıyor, ama ayetin sarîh ifadesini anlamamazlıktan geliyor. Bu tür rivayetler ve değerlendirmeleri için bkz. Varol, M. Bahaüddin, *Ehl-i Beyt -Kavramsal Boyut-* (Konya, 2004), 68-76.

⁸⁹ Amr b. Muhammed en-Nâkîd'dan Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd hadis almışlardır. O, Yahyâ b. Yemân'dan hadis almıştır. H. 232'de vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, VIII, 487; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 341; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 360.

⁹⁰ Abde b. Süleymân el-Külâbî. Hadis rivayeti yönünden sikadır. Hişâm b. Urve'den hadis almıştır. Ondan da Amr en-Nâkîd hadis rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel onun *sika* olduğunu söylemiştir. H. 188 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VII, 164; Mizzî, Cemâlüddîn Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, (I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut, 1987) XVIII, 530-534; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 223; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 509.

⁹¹ Yahyâ b. Yemân el-İcî. Hişâm b. Urve'den hadis almıştır. Sadûktur. Vekî', onun hakkında 'bir derste beş yüz hadis ezberlerdi, hafızası ondan güçlü olan yoktu' demiştir. Daha sonra felç olmuş ve hafızası zayıflamıştır. Ahmed b. Hanbel, *zayıf*, Yahyâ b. Maîn, *leyse bi sebt* demiştir. H. 189'da vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 255; Mizzî, a.g.e., XXXII, 55-60; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 273; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 188-189.

⁹² Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. Avvâm. İbn Ömer ve Câbir b. Abdillâh'ı görmüştür. Babası Urve b. Zübeyr'den hadis rivayet etmiştir. Hâfız ve mutkindir. Ebû Hâtim, onun için *sika* demiştir. H. 145'te vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., V, 502; Mizzî, a.g.e., XXX, 232; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 223; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 33-34.

⁹³ Urve b. Zübeyr b. Avvâm. Annesi Esmâ bint Ebû Bekr'dir. Teyzesi H. Âişe'den hadis rivayet etmiştir. İbn Sa'd, *sika* olduğunu söylemiştir. H. 100 veya 101 yılında vefat etmiştir.

⁹⁴ Müslim, Zühd, 26 (2972); İbn Mâce, Zühd, 10 (4144).

Mâce'nin Sünen'inde (Ebû Bekr b. Ebî Şeybe- Ebû Üsâme (v. 201/816)⁹⁵ ve Abdullah b. Nümejr⁹⁶- Hişâm b. Urve- Urve- Âişe r.a.) tarîkıyla da tahrir edilmiştir. Bu sened de muttasıldır ve tüm râvîleri de sikadır. Bu rivayetle ihticâc olunabilir. (Muhammed b. Yûsuf (v. 212/827)⁹⁷- Süfyân es-Sevrî (v. 161/778)⁹⁸- Abdurrahmân b. Âbis (v. 119/737)⁹⁹- Âbis b. Rabîa¹⁰⁰) tarîkıyla Hz. Âişe'den (ra) rivayet edilen diğer bir hadiste o şöyle demektedir: "*Âl-i Muhammed, vefat edip Allah'a kavuşuncaya kadar, peş peşe üç gün bir yemekten (buğday ekmeğinden) kannlarını doyurmamışlardır.*"¹⁰¹ Bu hadisin senedi muttasıl ve tüm râvîleri sikadır. Aynı hadisin bir başka tarîktan Ebû Hüreyre kanalıyla benzer lâfızlarla rivayeti de Buhârî'nin *Sahîh*'inde tahrir edilmiştir.¹⁰² Bütün bunlar da ayetin zaten açık olan beyanını desteklemektedir. Ancak Şîî müellifler, kendi ideolojik ön yargıları sebebiyle olmalı ki, bunları kabul etmemektedirler. Nitekim Tabatabâî, Zeyd b. Erkam'dan nakledilen Sekaleyn hadisindeki Zeyd'in "Hayır, kadın erkeklerle bir süre beraber olur, sonra onu boşar ve ailesine döner, onun esas Ehl-i beyti, asabesi olan ve kendinden sonra sadaka almak kendilerine haram olanlardır" sözünü delil getirmektedir.¹⁰³ Hz. Peygamber'in beyanı ile sahabe sözü çelişince, Peygamberin sözünü almak gerekmez mi? Önceden oluşturulan önyargıları haklı çıkarmak için herhalde böyle davranma gereği duyulmaktadır. Ayrıca Peygamber'in (sav) hanımlarının konumu, diğer kadınlardan ayrılmaktadır. Nitekim, Beyhakî, Ebû Abdullah el-Halîmî'nin şu değerlendirmesini nakleder: "Peygamber hanımlarına Ehl-i beyt denilmesi açıkça bilinen bir durumdur. Onlara Âl denilmesi ise, nesebî bağa benzer konumları sebebiyledir. Peygamber hanımlarının onunla bağları ortadan kaldırılamaz bir durumdur. Çünkü onların başkaları ile evliliği, Nebi (sav) hayat-

⁹⁵ Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kûfî. O, Hişâm b. Urve'den hadis almıştır. Onun hakkında, Yahyâ b. Maîn, İbn Sa'd, ve İclî, *sika* demişlerdir. H. 201 yılında 80 yaşında vefat etmiştir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 250; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 5.

⁹⁶ Abdullah b. Nümejr el-Hemedânî. O, Hişâm b. Urve'den hadis almıştır. Ondan da İbn Ebî Şeybe hadis rivayet etmiştir. Onun hakkında, İclî ve Yahyâ b. Maîn *sika* demişlerdir. H. 115 yılında doğmuş ve h. 199 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân a.g.e., VII, 60-61; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 137; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 271-272.

⁹⁷ Muhammed b. Yûsuf b. Vâkid el-Firyâbî. Süfyân es-Sevrî'den rivayette bulunmuştur. Ondan hadis alanlar arasında Buhârî de bulunmaktadır. H. 126 da doğmuş ve h. 212'de vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., IX, 57; Zehebî, *el-Kâşif*, III, 111; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 318-319.

⁹⁸ Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî. Hıfz ve itkanda önde gelen kimselerdendi. İbn Mübârek, 'ondan daha üstün birinden hadis yazmadım' demiştir. Abdurrahmân b. Âbis'den hadis almış, ondan da Muhammed b. Yûsuf hadis almıştır. H. 161 yılında 66 yaşında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., VI, 401; Mizî, a.g.e., XI, 154-169; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 378; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 356-358.

⁹⁹ Abdurrahmân b. Âbis b. Rabîa. Nesâî, onun *sika* olduğunu söylemiştir. Tirmizî hariç *Kütüb-i sitte* müellifleri onun rivayetlerini eserlerine almışlardır. H. 119 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., V, 98-99; Mizî, a.g.e., XVII, 193-194; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 169; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 358-359.

¹⁰⁰ Âbis b. Rabîa. Hz. Âişe'den (r.a.) hadis rivayet etmiştir. Oğlu Abdurrahmân ondan rivayette bulunanlardandır. Ebû Dâvûd hariç *Kütüb-i sitte*'de rivayetleri yer almaktadır. Bkz. İbn Hibbân, a.g.e., V, 285; Mizî, a.g.e., XIII, 472-473; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 49; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 28.

¹⁰¹ Buhârî, Eymân, 22 (6687) .

¹⁰² Buhârî, Et'ime, I (5374).

¹⁰³ Bkz. Tabatabâî, a.g.e., XVI, 338.

tayken olduğu gibi, vefat ettikten sonra da haramdır."¹⁰⁴ İşin bu boyutu Zeyd b. Erkam'ın yorumunu tamamen iptal etmektedir. İbn Teymiyye de, Zeyd b. Erkam'dan aktarılan rivayete göre, Peygamber hanımlarının Ehl-i beytten olmadığı ancak, ikinci ve doğru olan görüşe göre, onların Ehl-i beytten olduğunu belirtir.¹⁰⁵

Vâsile'nin Ehl-i beytten olduğunu belirten rivayet, yukarıda da işaret edildiği gibi, zayıf ve ihticâc olunamayacak bir rivayettir. Nübüvvetin son yıllarında, Tebük Savaşı'ndan önce Müslüman olan Vâsile'yi, Raşid halifelerin bile dahil olmadığı Ehl-i beyte katacak bir özelliğini bilmiyoruz. Aynı şekilde Hendek kazımı esnasında, bu fikri veren ve canla başla çalışan Selmân'a, bu çabalarına mukabil Hz. Peygamber'in "*Selman bizden, Ehl-i beyttendir.*"¹⁰⁶ rivayeti de sahîh hadis mertebesinde değildir.¹⁰⁷ Münâvî de, Zehebî ve Heysemî'nin bu rivayetin senedi hakkında zayıf değerlendirmesinde bulunduğunu nakleder.¹⁰⁸ Sahih olsa bile, kanaatimizce bu hadiste söylenenler, mecazi bir ifade ve taltife yönelik bir sözdür. Bu tür taltif sözleri kullanımı günümüzde de görülen bir üslûptur. Yoksa Selmân'ın (ra) dahil edildiği Ehl-i beyte, ilk iman edenlerin, Peygamber'in (sav) Müslüman olan yakınlarının ve cennetle müjdelenen Aşere-i mübeşşere'nin girmesine engel olacak hiçbir şey olmasa gerektir.

Müfessirlerin beyanından ve Tathîr ayeti ile ilgili görüşlerinin hulâsasından, ayetin sarfî ifadesi ile Peygamber hanımlarının, ilgili hadis rivayetlerine göre de Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, Ehl-i beyt'ten oldukları anlaşılmaktadır. Yani bunların Ehl-i beytten olmaları nasslarla sabittir. İzzet Derveze de aynı kanaate ulaştığını söylemektedir.¹⁰⁹ Bunların dışındaki bazı rivayetler de, konumuzla kısmen ilgili olduğu için, kısaca onlarla ilgili bir değerlendirme yapmayı gerekli görmekteyiz.

Ahir zamanda çıkacağı haber verilen Mehdî'nin Ehl-i beytten, Hz. Fâtıma'nın neslinden olacağını haber veren hadis, *Kütüb-i sitte* müellifleri içinde, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce tarafından tahrir edilmiştir.¹¹⁰ Her iki hadisin senedi de muttasıldır ve her iki hadisin senedindeki râvîlerin beş tanesi müşterek râvîdir. Bunlardan Ziyâd b. Beyân ile ilgili olarak, Nesâî, *leyse bihi be's*, Buhârî *fi isnâdihî nazar*¹¹¹ demiştir. Zehebî de onun için yine (hadisi itibar için alınan râvîler için

¹⁰⁴ Bkz. Beyhakî, a.g.e., II, 215.

¹⁰⁵ Bkz. İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm, *Minhâcû's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzi keldmî's-şîa ve'l-kaderiyye*, (2. bsk., I-IX, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Kahire, 1989), VII, 75-76.

¹⁰⁶ Bkz. Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebû Bekr, *el-Câmiu's-sağîr*, (I-II, Mısır, 1982), II, 35; Varol, a.g.e., 64.

¹⁰⁷ Sehâvî'nin *İsticâbu irtikâ'i'l-guraf*'ını tahkik eden Hâlid b. Ahmed, bu hadisin sahih veya hasen hiçbir isnadı olmadığı kanaatindedir. Nitekim Sehâvî de bu hadisi eserinde temriz sigası (ve yurvâ an Ali) ile nakletmek suretiyle hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir. Bkz. Sehâvî, *İsticâbu irtikâ'i'l-guraf*, I, 378-381.

¹⁰⁸ Münâvî, Abdumâûf, *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-câmi's-sağîr*, (I-VI, Mısır, 1938), IV, 107.

¹⁰⁹ Bkz. Derveze, İzzet, *et-Tefsîru'l-hadîs*, (trc. Mustafa Altınkaya, I-VII, İstanbul, 1997), VI, 26.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, Mehdî, 6 (4284); İbn Mâce, Fiten, 34 (4086).

¹¹¹ Fîhi nazar, Irâkî'ye göre cerhin ikinci mertebesinde bir cerh ifadesidir, böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. Genellikle Buhârî böyle kullanmıştır. Sehâvî'ye göre i'tibar (araştırmak) için alınır. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstihlakları Sözlüğü*, (İstanbul, 1987), 58.

kullanılan) *sadûk* değerlendirmesi yapmıştır.¹¹² Yine aynı seneddeki müşterek râvîlerden olan Ali b. Nüfeyl hakkında, Ebû Hâtım, (hadisi itibar için alınan râvî için kullanılan)¹¹³ *lâ be'se bih* demiş, İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiştir. Ukaylî ise, onun Mehdî ile ilgili rivayet ettiği hadise mutâbaat edilmediğini (yalnızca onun rivayet ettiğini) ve bu rivayetin başka tarîktan ma'rûf olmadığını söylemiştir. Her iki rivayette yer alan bu iki râvî ile ilgili cerh ifadeleri, hadislerinin i'tibar (araştırmak) üzere alınabileceğini göstermektedir. Ayrıca Mehdî ile ilgili haberler, sahîh olması durumunda bile, onu Ehl-i beytten bir kimse olarak değil, Ehl-i beyt zürriyetinden bir kimse olarak değerlendirmeliyiz. Çünkü onun, kıyamete yakın bir zamanda geleceği söz konusu olduğuna göre, Hz. Peygamber'le görüşmemiştir ve onun Ehl-i beytinden olacağı düşünülemez. Bu sebeple onunla ilgili rivayetler, makalemizin konusu dışında kalmaktadır. Ehl-i beyt ile onların nesilleri olan – bugün için kim oldukları da tam tespit edilemeyecek durumda olan – kimseler aynı çerçevede değerlendirilmemelidir. Nitekim Ehl-i beyt konusunu bir doktora tezi olarak çalışan Varol, "Ehl-i beyt" ile "Ehl-i beyt nesli"nin aynı şeyler olmadığına dikkat çekmektedir¹¹⁴ ki, bu önemli bir tespittir. Çünkü, Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i beytim dediği kimseler ile onların zürriyeti aynı değildir. Bugün için Ehl-i beytin değil, Ehl-i beyt zürriyetinin varlığından söz edilebilir, onları da bir Ehl-i beyt gibi görmek, isabetli olmasa gerektir. Anneden, babadan evlâda kişiliğin, anlayışın, İslâm'a bağlılığın, ihlâsın değiştiğini apaçık görürken, Ehl-i beyt zürriyetinin de Ehl-i beyt kadar aynı çizgiyi koruyabildiğini söylemek ne kadar doğru olabilir? Tarih bunun olmadığını açıkça ispatlamaktadır. Hatiboğlu ise, bu konu ile ilgili olarak şahsî değerlerin tevarüsünden veya alım-satımından bahsedilemeyeceğini belirtir.¹¹⁵ Binlerce olduğu söylenen peygamberlerin zürriyetleri acaba bugün ne haldedir, ne kadarı Allah'ın yolunda kaç dine imana ilgisiz veya düşmandır, ayırt etmek bile mümkün değildir.

Bazı hadislerde "*Âl-i Muhammed*" kavramının geçtiği görülmektedir. Ancak bu rivayetlerin yer aldığı kaynaklar, üçüncü dereceden, daha çok zayıf rivayetlerin bulunduğu kaynaklardır. Temmâm'ın *el-Fevâid*'inde "*Âl-i Muhammed, her muttaki olanıdır.*" şeklinde kaydedilen hadisin, Deylemî'nin eserindeki rivayetine göre, Peygamber'e (sav), *Âl-i Muhammed'in kim olduğu sorulmuş, o da "Âl-i Muhammed, her muttaki olanıdır", demiş ve "...ona (hizmet etmeye) ehil olanlar ancak muttaki olanlardır"*¹¹⁶ ayetini okumuştur." şeklinde ziyade lâfızla tahrir edilmiştir.¹¹⁷ İbn Teymiyye, bu hadisin mevzû' olduğu kanaatindedir. Kendisinin doğru bulduğu görüşe göre, *Âl-i Muhammed*, onun Ehl-i beytidir.¹¹⁸ Sehâvî, bu hadisin şevâhidi-

SÜİFD / 19

173

¹¹² Bkz. İbn Hacer, a.g.e., II, 213; Zehebî, a.g.e., I, 328.

¹¹³ Bkz. Aydınlı, a.g.e., 86.

¹¹⁴ Bkz. Varol, M. Bahaüddin, a.g.e., 224.

¹¹⁵ Bkz. Hatiboğlu, a.g.m., 141.

¹¹⁶ Enfâl Suresi (8), 34.

¹¹⁷ Bkz. Devserî, Ebû Süleymân Câsim, *er-Ravzu'l-bessâm bi tertîbi ve tahrîci fevâidi Temmâm*, (I-V, tasnif: Câsim b. Süleymân, Şeybân b. Ferrûh, Nâfi' b. Hümmûz, Beyrut, 1994) V, 40; Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehridâr, *el-Firdevs bi me'sûn'l-hitâb*, (I-V, Beyrut, 1986), I, 418(1692).

¹¹⁸ Bkz. İbn Teymiyye, a.g.e., VII, 75.

nin çok, ancak isnadlarının zayıf olduğunu belirtir. Bu kanaatini teyit etmek için de *Sahîhayn*'da geçen "*Babamın yakınları olan(Âlû Ebî) falan kimseler, benim dostlarımdır değildir. Benim dostlarımdır, Allah ve mü'minlerin salih olanlarıdır.*"¹¹⁹ hadisine işaret etmektedir.¹²⁰ Süyûtî ise Âl-i Muhammed hadisinin zayıf olduğunu belirterek eserine almıştır.¹²¹ Münâvî de, Beyhakî, Heysemî, İbn Hacer ve Sehâvî'nin bu rivayeti zayıf olarak değerlendirdiklerini, Sâlihî, Deylemî'den aktardığı bu hadisin senedinin zayıf olduğunu ama sahîh olan şevâhidi olduğunu, Semhûdî ve Beyrûtî ise, onunla birlikte Temmâm rivayetinin de zayıf olduğunu söylemişlerdir.¹²² İbn Hamze el-Hüseynî ile Nâsiruddîn el-Albânî de hadisin isnadının çok zayıf olduğu kanaatindedir.¹²³

Deylemî rivayetinde geçen, ve bu rivayeti teyit amacıyla Hz. Peygamber'in okuduğu belirtilen Enfâl suresinin 34. ayeti, Peygamber'in (sav) Âl'ini tanımlama ile ilgili değildir. Ayetin tam mealine bakılınca bu görülmektedir. Ayetin mealî şöyledir: "*Şimdi ise, Allah onlara niçin azap etmesin ki, onlar mü'minleri Mescid-i haram'dan men ediyorlar. Halbuki ona hizmet etmeye ehil de değiller. Ona ehil olanlar ancak muttakilerdir. Ne var ki bunların çoğu bilmezler.*" Sehâvî'nin şevâhid olarak kaydettiği hadiste geçen "*babamın yakınları olan (Âlû Ebî)...*" tabiri, babasının akrabalarına işaret etmekte ve onların kendisinin dostları olmadığını ifade etmektedir. Halbuki inceleme konusu yaptığımız hadisteki, "*Âlû Muhammed*" tabiri ise akrabalığı ifade etmiyor, "*Âl-i Muhammed, her muttaki olanıdır.*" deniliyor. Şevâhid olarak zikredilen hadiste Peygamber, dostlarını Allah ve mü'minlerin salih olanlarıdır diyerek tanımlıyor. Yani bu iki hadiste Âl tabirine iki farklı anlam yüklendiği anlaşılmaktadır. "*Âlû Muhammed*" terimi ile inanç ve ameldeki kemale dayanan yakınlıktan, "*Âlû Ebî*" terimi ile de, kan bağına dayanan yakınlıktan söz edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim lafzen de mütevatir olarak aktarılagelen Kur'an ayetlerinde de Âl terimine iki farklı anlam yüklendiği görülmektedir. "...Âl-i Lût'u memleketinizden çıkann. Çünkü onlar çok temizlik taslayan kimselerdir"¹²⁴ ayetinde söz konusu olan, Lût peygambere inananlardır yoksa ailesi kastedilmemektedir. Nitekim karısı ona inanmayanlar arasındaydı. Bu sebeple "*Kansı hariç tüm Âl-i Lût'u kurtaracağız.*"¹²⁵ buyurulmuştur. Bu ayetler de Âl terimi, Lût'a (as) inananları yani aynı düşünce ve davaya inananları ifade etmektedir. Âl teriminin bu anlamda kullanıldığı başka ayetler de bulunmaktadır. "*Sizi Âl-i Firavn'dan kurtardığımız za-*

¹¹⁹ Buhârî, Edeb, 14 (5990); Müslim, İmân, 366; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 203.

¹²⁰ Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahmân, *el-Mekâsıdu'l-hasene fî beyânî kesîrin mine'l-ahâdîsi'l-müştehiira ale'l-elsine* (thk. A. Muhammed Siddîk, Beyrut, 1987), 29.

¹²¹ Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, I, 4.

¹²² Bkz. Münâvî, a.g.e., I, 55; Sâlihî, Muhammed b. Tulun, *eş-Şezra fî'l-ahâdîsi'l-müştehiira*, (I-II, Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrut, 1993), I, 21; Semhûdî, Nûreddîn Ebu'l-Hasen, *el-Gummâz ale'l-lümmâz fî'l-mevzûâtî'l-meşhûrât*, (thk., M. Abdülkâdir Atâ', Beyrut, 1986), 18; Beyrûtî, Muhammed Dervîş, *Esnd'l-metâlib fî ahâdîsi muhtelifeti'l-merâtib*, (2. bsk., Beyrut, 1403), 22.

¹²³ Bkz. İbn Hamze el-Hüseynî, İbrahim b. Muhammed, *el-Beyân ve't-ta'rif fî esbâbi vürûdi'l-hadîsi's-şerîf*, (I-II, Beyrut, 1981), I, 7; el-Albânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Daîfu'l-câmiu's-sağîr*, (Beyrut, 1988), 4.

¹²⁴ Neml Suresi (27), 56.

¹²⁵ Hicr Suresi (15), 59-60.

man.."¹²⁶ ayetinde, inananların kurtarıldığı ifade edilenler, sadece Firavun'un ailesi değildir, onun fikirlerini benimseyen onunla düşünce ve eylem birlikteliği içinde olan yandaşlarının kastedildiği açıktır. Yine aynı şekilde, "Biz, sizin için denizi yararak sizi kurtarmıştık Sizlerin gözü önünde Âl-i Firavn'ı boğmuştuk."¹²⁷ ayetinde boğulanların sadece Firavun ailesi olmadığı, onunla beraber gelen yandaş ve askerlerinin de dahil olduğu anlaşılmaktadır. Bu ayetlerde Âl tabiri ile inanç ve dava birlikteliğinin kastedildiği görülmektedir. Diğer bazı ayetlerde ise nesebi bir bağın söz konusu edildiğini görüyoruz. "Allah, Âdem'i, Nûh'u, Âl-i İbrahim ve Âl-i İmrân'ı âlemlere üstün kıldı."¹²⁸, "...Biz Âl-i İbrahim'e kitap ve hikmet verdik."¹²⁹, "Rabbin, bundan evvel ataların İbrahim'e ve İshak'a tamamladığı gibi sana ve Âl-i Ya'kub'a nimetini tamamlayacaktır."¹³⁰ ayetlerinde nesebi bir bağdan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Âl teriminin, Nebi (sav)'e akraba olan yakınları anlamında kullanıldığı hadisler de bulunmaktadır. Müslim'in *Sahîh*'inde tahrir ettiği bir hadise göre Nebi (sav) "Bu sadaka malları, insanların (kazançlarının) kirleridir, Onlar, Muhammed'e de, Âl-i Muhammed'e de helâl olmaz."¹³¹ buyurmuştur. Bir başka rivayette de, Rasûlullah (sav) sadaka hurmasından alıp yemek isteyen torunu Hasan b. Ali'ye "Bırak, bırak, onu at, bizim sadaka olarak verileni yemediğimizi bilmiyor musun?"¹³² buyurmuştur. Aclûnî ise, hem hadislerdeki hem de ayetlerdeki bu farklı kullanımı dikkate almaksızın, Âl-i Muhammed hadisi ile benzeri hadislerin, muttaki olmasalar bile Peygamber'in soyundan gelen Müslüman olan akrabalarını ifade ettiği sonucuna varmıştır.¹³³ Bu yorumda, hem âl teriminin ayetlerdeki farklı kullanımı hem de bu hadisin kendi lâfzında yer alan "her muttaki olan" ifadesi göz ardı edilmiştir.

Yukarıda işaret ettiğimiz ayetlerde onların soyundan gelen mü'min muttaki kimselerin vaat edilen nimetlere erişeceği muhakkaktır. Yoksa onların tüm zürriyetlerine aynı şeylerin verilmesi söz konusu değildir. Nitekim İbrahim (as), kendi zürriyetinin de insanlara önder kılınmasını isteyince, Allah "...zalimler, benim ahdimde nail olamazlar."¹³⁴ buyurmuştur. Bu ayetler ile hadislerdeki "âl" kullanımı dikkate alındığında, âl teriminin kullanıldığı bağlama göre bir anlam taşıdığı görülmektedir. Âl-i Muhammed ile ilgili hadisin isnad yönüyle zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ayetlerdeki kullanımından hareketle, Hz. Peygamber'e inanan, muttaki her mü'minin, ona sünnetine ve tebliği ettiği esaslara samimiyetle bağlanan Müslümanlar anlamında, Âl-i Muhammed kapsamına gireceği söylenebilir. Ancak bu anlamda "Âl-i Muhammed" kapsamına giren samimi mü'minler, Âl-i Muhammed kapsamına girseler de, Ehl-i beyt kapsamına girmemektedir.

¹²⁶ A'râf Suresi (7), 141.

¹²⁷ Bakara Suresi (2), 50.

¹²⁸ Âl-i İmrân Suresi (3), 33.

¹²⁹ Nisâ' Suresi (4), 54.

¹³⁰ Yûsuf Suresi (12), 6.

¹³¹ Müslim, Zekât, 168.

¹³² Müslim, Zekât, 161.

¹³³ Bkz. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlül-ilbâs amme'stehera mine'l-ahâdîs alâ elsineti'n-nâs*, (3. bsk., I-II, Beyrut, 1408), I, 19.

¹³⁴ Bakara Suresi (2), 124.

SONUÇ

İslâm'ın güç ve otorite kazanmasıyla, Hz. Peygamber'e yakınlığın maddî ve manevî değeri artmıştır. Hz. Peygamber (sav)'den sonraki dönemde onunla beraber olan, sevgisini ve takdirini kazanan insanlar tabîî olarak belli bir nüfuz ve saygınlık elde etmişlerdir. Sahabe çoğunluğu itibarıyla bunu istismar etme yoluna gitmemiştir.

İlk Müslüman olanlar, Peygamber (sav)'i zor zamanlarda destekleyenler, hicretten önce iman edenler, Bedir Savaşı'na katılanlar gibi farklı hasletlere sahip olanlardan bahseden, onları metheden ayetler inmiş, hadisler varit olmuştur. Bu kesimlerden birisi de ayet ve hadislerde dile getirilen Ehl-i beyt adı verilen kimse-lerdi. Ehl-i beyt kapsamına girenlerin saygınlığı Hz. Peygamber döneminden sonra halk üzerinde daha da artmıştır. Özellikle ictimâî ve siyasî çekişmelerin, tartışma-ların olduğu dönemlerde, Ehl-i beyte mensubiyet bazı kesimlerce (Şîa ve Zeydiyye) hilâfetin, devlet yönetimine gelmenin meşruiyet kaynağı olarak göröl-müştür. Bu tartışmaların odak noktasında Ehl-i beytin kimlerden oluştuğu konusu yer almıştır.

Ehl-i beytin kimlerden oluştuğunu tespitite, Tathîr ayeti ile onunla irtibatlı olarak rivayet edilen Kisâ' hadisi belirleyici konumdadır. Tathîr ayetine göre Hz. Peygamber ve hanımları Ehl-i beyttendir. Kisâ' hadisinin sıhhati farklı seviyelerde olan birçok rivayetinin incelenmesi, Hz. Ali (ra), Hz. Fâtıma (ra) ve onların oğulla-rı Hasan (ra) ve Hüseyin'in (ra) de Ehl-i beyte dahil olduklarını ortaya koymakta-dır. Vâsile b. Eski ile Selmân-ı Fârisî'nin Ehl-i beytten olduğunu ifade eden riva-yetler, sıhhati açısından ihticâc olunamayacak zayıf hadislerdir. Onlarla ilgili bu zayıf rivayetlerin, onların faziletlerini ifade eden taltife yönelik sözler olarak göröl-lebileceği yoksa onların gerçekten Ehl-i beyte dahil olduklarını göstermeyeceği kanaatindeyiz. Zeyd b. Erkam tarafından rivayet edilen Sekaleyn hadisinin sonun-da, Zeyd'e nispetle nakledilen, Hz. Peygamber'in esas Ehl-i beytinin, Âl-i Ali, Âl-i Akîl, Âl-i Ca'fer, ve Âl-i Abbâs olduğunu belirten haber, mevkûf bir hadistir, sahâbî kavlidir. Hz. Peygamber'e nispetle aktarılmadığından, onun Zeyd'in bir ictihadı olduğu anlaşılmaktadır. Kanaatimizce nasslarla (ayet ve sahîh merfû' ha-dislerle) teyit edilmeyen bu rivayete dayanarak, (Hz. Ali, ve oğulları Hasan ve Hüseyin hariç) yukarıda bahsedilenlerin Ehl-i beyt olarak kabulü veya dahil edil-mesi, ictihâdî bir kanaat olup, isabetli değildir.

Meselenin sonraki dönemlerde, dinî, ictimâî ve siyasî istismara açık bir hâl aldığı gerçektir. Bu istismar veya yanlış algılama sonraki kuşaklarda da devam edegelmiştir. Ehl-i beyt kavramına dahil olanlar ile onların soyundan gelenler, aynı kategoriye konulamaz. Ehl-i beyt ile Ehl-i beyt zürriyeti farklı kimselerdir. Bugün için Ehl-i beyt'in değil (tespiti bile oldukça zor olan) zürriyetinin varlığından söz edilebilir. İlgili rivayetler dile getirilirken ve değerlendirilirken bu asla göz ardı edilmemelidir. Mehdî ile ilgili rivayet de, sahîh olsa bile onu da Ehl-i beyt değil, Ehl-i beyt zürriyeti içinde değerlendirmek gerekecektir.

Hadislerde zikredilen, ayetlerde de diğer peygamberlere nispetle söz ko-nusu edilen âl kavramının da konumuzla ilgili yönü bulunmaktadır. Âl kavramı, gerek ayetlerde gerekse hadislerde, peygambere yakın olan ailesi anlamında kullanıldığı gibi, peygamberler gibi hak önderleri ile, Firavun gibi küfür ve batıl önderlerine nispetle, onlara inanıp inanç ve eylem birlikteliği içinde olanlar anla-mında kullanıldığı da görölmektedir. Rivayet edilen sahih hadislerle ihticâc ede-rek, Âli Muhammed'in, Hz. Peygamber (sav)'in ailesini ifade ettiği söylenebilir.

Aynı şekilde, ayetlerdeki (Âl-i Lût gibi) kullanımlarını dikkate alarak, "Âl-i Muhammed, her muttaki Müslüman'dır." zayıf hadisini bu çerçevede (kıyas yoluyla) değerlendirmek suretiyle, Hz. Peygamber (sav)'in getirdiği dini benimseyen, onun için canla başla çalışan her samimi Müslüman'ın da, bu kapsama gireceği söylenebilir. Bu anlamda Âl-i Muhammed sayılanların, Ehl-i beyt kapsamında kabul edilmesi ise elimizdeki verilere göre mümkün görünmemektedir.

İster Ehl-i beyt zürriyetinden gelsin, ister gelmesin bugün her Müslüman için samimi bir şekilde İslâm'ı yaşamak esastır. Üstünlük kaynağı da, ilâhî beyana göre takvadır.¹³⁵ Yoksa, "Kimin ameli kendisini geri bırakırsa, nesebi soyu onu ileri götürmeyecektir."¹³⁶

KISÂ' HADİSİ RİVAYETLERİ VE EHL-İ BEYT KİMLİĞİ

NARRATIONS OF AL-KISA HADİTH AND THE IDENTITY OF AHL AL-BAYT

Yrd.Doç.Dr.Adil Yavuz

Known as the "al-Kisa (cloth) hadith" in the hadith literature, that narration along with the verse of **Tathir** (purification) plays an important role in defining the concept of "Ahl al-bayt". The concept of Ahl al-bayt three times occurs in the Qur'an. The Kisa Hadith appears in the Sunnite and Shi'ite hadith literature. The Sunnite scholars infer from the verse of Tathir and the hadith of Kisa that Ahl al-bayt consist of Prophet Muhammad, his cousin and his daughter's husband Ali, his daughter Fatima and his grandchilds Hasan and Hussein. But the Shi'ite scholars disclaimed that Prophet Wifes are in the scope of Ahl al-bayt. This concept has been the topic of many religious, social and political debates after the death of Prophet. In this article, we will examine the treatment of such subjects in order: the range of the verse of Tathir and the authenticity of the Kisa hadith and the enclosure of the Ahl al- bayt.

Keywords : Hadith, verse of purification, Hadith al-Kisa, Ahl al- bayt, Shia

الملخص .

طرق روايات حديث الكساء وهوية أهل البيت

هذا الحديث الذي يعرف بـ 'حديث الكساء' في المصادر الحديثية، وآية التطهير، في غاية من الأهمية في تعريف أهل البيت الذي هو أساس الفكر الشيعي. فمصطلح أهل البيت ورد في القرآن الكريم ثلاث مرات. وأما حديث الكساء ورد في المصادر الحديثية لأهل السنة والشيعة معا. فعلماء أهل السنة قالوا بأن أهل البيت هم محمد صلى الله عليه وسلم، وزوجاته، وزوج ابنته علي، وابنته فاطمة، وحسن، وحسين. ولكن علماء الشيعة رفضوا كون زوجات النبي من أهل البيت. فقد دار خلاف ديني واجتماعي وسياسي حول مصطلح أهل البيت بعد وفات النبي صلى الله عليه وسلم. ونحن نبحت في مقالنا هذا محتوى آية التطهير، وصحة حديث الكساء، ومن وصفه هذا الحديث بأنه من أهل البيت.

الكلمات المفتاحية: الحديث، آية تطهير، حديث الكساء، أهل البيت، الشيعة.

SüİFD / 19
177

¹³⁵ Hucurât Suresi (49), 13.

¹³⁶ Bkz. Müslim, Zikr, 38 (2699); Ebû Dâvûd, İlm, I (3643); İbn Mâce, Mukaddime, 17 (225); Dârimî, Mukaddime, 32 (I, 99), Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 252.

